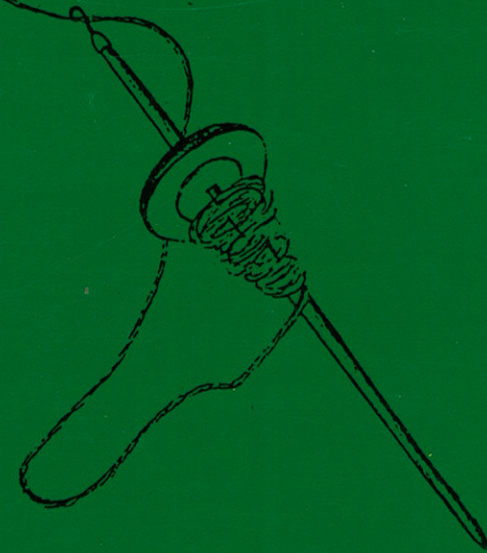

Kvinesdal Historielag

nr. 1

8. årgang

1993

Innhold

<i>Gabriel Ryen</i>	<i>Side 4</i>
<i>Fra Fede, 17 mai 1895</i>	<i>Side 18</i>
<i>Årsrapport til Bergarkivet over gruvedrift i Fjotland/Kvinesdal 1916 og 1917</i>	<i>Side 19</i>
<i>Om opphavet til Kvekarrørsla i Kvinesdal</i>	<i>Side 23</i>
<i>Aktiviteter i Kvinesdal Historielag i 1992</i>	<i>Side 26</i>
<i>Planlagte turer i 1993</i>	<i>Side 27</i>
<i>Litt om alderdomsforsyting i kvinesdal prestegjeld</i>	<i>Side 29</i>
<i>Tron Mygland, en staut 96-åring i Fjotland</i>	<i>Side 40</i>
<i>Telegrafstasjon på Feda</i>	<i>Side 46</i>
<i>Vårtur med historielaget</i>	<i>Side 49</i>
<i>Livskunstneren Torjus</i>	<i>Side 51</i>
<i>Gamle Torjus i Kvinesdal og den sande Christendom</i>	<i>Side 57</i>
<i>Årsmelding for Kvinesdal historielag 1992</i>	<i>Side 64</i>
<i>Medlemmer i Kvinesdal historielag 1992</i>	<i>Side 66</i>

GABRIEL RYEN

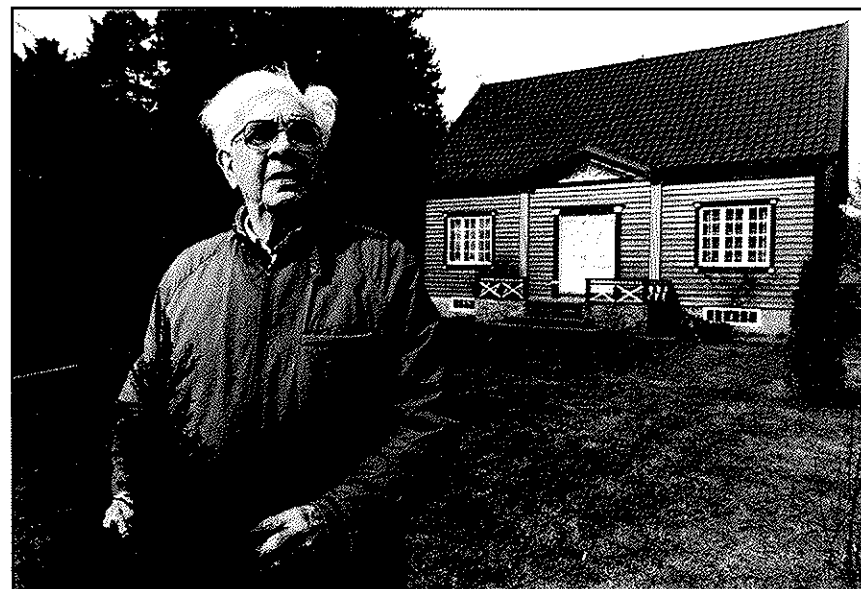
"Skolen var en gild arbeidsplass. Årene i skolestua minnes jeg som en god tid. Jeg gledet meg til hver arbeidsdag. Jeg har ingen dårlige minner, og følte alltid at jeg hadde et godt forhold til barna og foreldrene. Det eneste jeg angrer på er at jeg brøt så fullstendig med skolen da jeg sluttet. I ettertid ser jeg at jeg burde ha holdt bedre kontakt med lærerne og elevene. Jeg burde ha besøkt min gamle skole noe oftere."

Det sier Gabriel Ryen, en institusjon innen samfunnslivet i Kvinesdal i et par mannsaldre. Skolemesteren, kulturmennesket og idrettsorganisationsen Gabriel Ryen går i sitt 93 år (født 19.10.00), men det skulle ingen tro. Den ruvende skikkelsen er nesten daglig å se på sine handleturer over til Faret, og han følger aktivt med i det som foregår i bygdelivet. Det er 23 år siden Ryen takket av etter 45 år i skolen. De siste 21 årene var han styrer ved Liknes skole, og sørget blant annet for å få

bygd den aller første gymnas-tikksalen i Kvinesdal.

Men, det er ikke bare som skolemester Gabriel Ryen har markert seg gjennom et langt liv. "Merittlisten" er lang. Han har, bokstavelig talt, spilt på mange strenger. Ryen sa aldri nei når han ble spurt om å ta i et tak. Han har vært formann i skolestyret, formann i idrettslaget og skytterlaget, områdesjef i heimevernet, kirkesanger og dirigent for kor og korps. På fritiden avreagerte han med å spille fiolin og cello, forteller Gabriel Ryen.

Gabriel Ryen tar vennlig imot oss. Med et fast håndtrykk ønsker han oss velkommen til sin lune heim like ved Faret bru i Liknes. Sin høye alder til tross klarer han seg fint alene. En av kommunens hjemmehjelpere stikker innom en dag i uken for å gjøre det mest nødvendige husarbeidet, ellers greier 92-åringen seg på egen hånd. I det staselige huset i Lunden har han bodd helt siden 1935, og her han vil bo så lenge helsa tillater det.

91 år gamle Gabriel Ryen klarer seg godt på egen hånd på sitt flotte bosted i Liknes. (Foto: Stanley Kvinlaug.)

Kongens gull

- Jeg har fått oppleve mye på mange områder i livet, og det er jeg takknemlig for. Jeg har sett det som en samfunnsplikt å være med å utvikle bygdesamfunnet til det beste. Jeg tror jeg har gjort en rimelig bra innsats, sier Ryen beskjedent. Kongens gull, som han fikk i august 1968, bekrefter i en sum at Gabriel Ryen var meget mer enn skolemester gjennom 45 år.

I 1989 ble 250-årsjubile-

et for skolereformen i Norge behørig markert. Gabriel Ryen gjorde sin entrè i skolestua lenge før noen planla 200-årsjubileum. Han er en av de gode, gamle lærerne som bare har gode minner fra skoletiden. Som "nybakt" lærer i 1924 måtte han pent finne seg i å føre en omflakkende tilværelse. Mangel på egnede skolehus gjorde at undervisningen foregikk i private hus rundt om i Kvinesdal. Gabriel Ryen forteller at han dog ikke var lærer i den såkalte omgangs-

skolen, der lærere fartet bygda rundt og underviste barn og ungdom én for én.

Ikke den gode skole

- Nei, det var jeg ikke. Men prinsippet var omtrent det samme likevel. Med unnatak av Førland skolekrets hadde vi ikke egnede lokaler å undervise i, forteller Gabriel Ryen, som i sin første lærerstilling fikk ansvaret for ikke mindre enn tre skolekretser, på Kvinesheia, Hidreskog, Gausdal og Førland. Siden den samme læreren underviste i tre kretser, var undervisningen lagt opp med fire ukers skole og åtte uker fri.

- Det var neppe den helt gode skolen. Det er klart at elevene glemte mye de åtte ukene de var fri, mener Ryen i dag. Hjelpemidler fantes ikke, bortsett fra datidens lærebøker. Ryen husker godt sin første arbeidsdag på Hidreskog. Han ble møtt ved hovedveien av en elev i kortbukse, Gunnar Hidreskog, som idag er 81 år! Ryen har fremdeles kontakt med en av sine første elever

og når han tar turer til Hidreskog idag, strømmer minnene på. Han husker navn på fjell og dal etter mange turer i området i yngre år.

Jobb ingen selvfølge

Gabriel Ryen var sønn av fylkesskolestyrer Johan Ryen, og faren ville at også Gabriel skulle gå lærerveien. Ryen er ikke innfødt kvindøl. Han kom til verden på Foss Sør- i Audnedal i år 1900, og fulgte med da familien kom til Kvinesdal i 1916. De ambulerende amtsskolene eller fylkesskolene gikk fra kommune til kommune ettersom kommunene søkte om å få dem. Da man fikk permanent fylkesskole i Kvinesdal i 1918, slo Ryen-familien seg til der.

Gabriels far døde i 1925, 63 år gammel. Det var imidlertid ikke i den 25 år gamle sønnens tanker å flytte fra bygda. Han likte seg godt, og følte at han hadde en oppgave å utføre her.

Det var ingen selvfølge at en nyutdannet lærer fikk arbeid i 1924. Det var overskudd

på lærere den gangen, og kampen om de få lærerstillingene var knallhard. En av skolekameratene fra lærer-skolen i Kristiansand, en gylending, ble i første omgang bussjåfør. Et par fra Fjotland måtte starte sine karrierer som veiarbeidere. Gabriels far brukte sin innflytelse og sønnen fikk jobb. Gabriel Ryen forteller at elevene på Hidreskog i 1924 satt benket rundt et dobbelt vengebord. Selv satt han i gyngestolen ved bordenden i en vanlig stue som var ryddet for formålet. Lærerens seng stod også i stua - han bodde nemlig i huset hvor han holdt skole!

- Ja, det er rart å tenke tilbake på hvordan det var i den tiden. Det var forresten temmelig hardt å begynne i lærerjobb like etter lærerskolen, sier Gabriel Ryen, som har en klar oppfatning av at elevene han underviste, var mer lærevillige enn dagens elever.

- I min tid som lærer tok barn og unge skolen langt mer alvorlig enn det jeg har inntrykk av at de gjør i dag. Elev-

ene var langt mer interesserte i å tilegne seg kunnskaper. Dessuten tror jeg disiplinen var langt bedre enn den er idag, sier han.

Kvinesdals første skolestyrer

I 1927 kom skolestyreformann Torkel Verås til ham og tilbød ham jobb som lærer på skolen i det gamle kommunehuset i Liknes. Fram til 1931 hadde Ryen også ansvaret for Førland skolekrets. I 1948 ble han den første skolestyrer i Kvinesdal, og fire år senere kunne han glede seg over innvielsen av det nye skolebygget på Prestegårdsjordene. Ryen passet også på at skolen også fikk gymnastikksal, noe som ikke var helt vanlig i 1952, og selv om den ikke inngikk i planen.

- Nei, humrer snart 93 år gamle Gabriel Ryen. - Vi tok en sjanse. Forholdet var det at i den ene enden av bygget var det ikke god nok utnyttelse av terreng og planlagt bygning, mente jeg. Vi fikk derfor sen-

Gabriel Ryen var lærer ved Liknes skole i samfulle 21 år.

ket to planlagte håndarbeidsrom og slo dem sammen til en gymnastikksal og installerte dusjer i det som skulle ha blitt korridorer. Jeg fikk gjennomslag for mine tanker i kommunen, men hadde ikke forelagt planene for skoledirektøren. Jeg må innrømme at jeg var meget spent under innvielsen. Da vi kom til gymsalen måtte jeg fortelle hva som hadde skjedd, men skoledirektøren sa ingenting. Det tok jeg som

et tegn på at han tiet og samtykket!

Idrettsmennesket Gabriel Ryen

Utvidelsen av skolen og bygging av svømmebasseng fikk han også med seg før han gikk av som styrer i 1969. Ryen lot sin interesse for idrett skinne gjennom også på skolen, og han fikk blant annet bygd en 20 meters hoppbakke ved skolen. Fra 30-årene var

Ryen lærernes representant i skolestyret, og han ble også senere skolestyreformann. Dette gav ham innsikt i saksgangen, men det viktigste var likevel han interesse for ungdommen. Som formann i Kvinesdal Idrettslag spilte han en betydelig rolle.

"Gabriel Ryen", svarer eldre kvindøler når de blir spurt om hvem som skal ha hovedæren for det flotte idrettsanlegget i Faret. Ryen var formann i KIL i årene 1962-64, 68-69 og 73-74. Han var ikke formann i laget da Stadion ble åpnet i 1972, men det skyldtes at han ønsket å ofre seg helt og fullt som formann i utbyggingskomiteen. Det var derfor ingen tilfeldighet at nettopp Ryen fikk æren av å sparke kampen mellom Kvinesdal og Bryne i gang en varm sommerdag i 1972.

Det var under en søndagstur sammen med kona til en høyde i Faret at han "så" for seg et idrettsanlegg. Den idrettsinteresserte skolemesteren gikk direkte til grunneieren og spurte om han ville

Her er Gabriel Ryen på "gamle tomter". Her på midtstreken på Kvinesdal Stadion stod Gabriel Ryen og foretok det første sparket på ballen under åpningskampen mellom Kvinesdal og Bryne i juli 1992.

selge. Noen handel ville ikke vedkommende gi seg inn på på en søndag, men senere fikk Ryen et positivt svar, og idrettsanlegget blei bygd. Opparbeidelsen skjedde på en noe spesiell måte. Forholdet var at Sira-Kvina kraftselskap bygget en terskel over elva like ved der banen skulle bygges. Så kom flaumen og vannet

begynte å grave seg inn og et stort område ble tatt av flau-
men. For å gjøre en lang histo-
rie kort, ble det til at kraftsel-
skapet planerte banen for å
fylle ut og rette opp den ska-
den vannet hadde gjort. Ga-
briel Ryen vedgår at "maset"
fra hans side overfor Sira-Kvi-
na-selskapet gav resultater!

Mange utmerkelser

Ryens posisjon i idrettsli-
vet i Kvinesdal er sterk. Han
ble det første æresmedlemmet

i KIL. Til hans 70 årsdag i
1970 fikk han en flott pokal i
gave fra fotballspillerne i Kvi-
nesdal. Ryen var også den før-
ste kvindølen som ble hedret
med Vest-Agder Idrettskrets'
gullnål med diplom. Ryen var
medlem av fylkesidrettsnem-
da og en utmerkelse fra Nor-
ges Idrettsforbund har han
også på veggen. De mange
medaljer og premier i stua
hjemme i Lunden forteller at
Gabriel Ryen også var aktiv
skytter. Han sikret seg blant

annet skyttermerket i gull.

Kirkesanger

Gabriel Ryen var i en år-
rekke kirkesanger i Liknes.
Det hørte med til lærerstillin-
gen. Han hadde 300 kroner i
året for jobben inntil han ble
avløst av Kåre Edvardsen i
slutten av 40-årene. Ryen men-
te da at gasjen burde heves til
1.500,- kroner, og slik gikk
det! - Det var ikke hver søn-
dag jeg måtte synge i kirken,
men jeg var voldsomt bundet
av gjerningen, forteller han.

Det var også takket være
Gabriel Ryen at det ble stiftet
skolekorps i bygda. Han var
dirigent for korpset i mange
år. Samtidig dirigerte han et
slagkraftig sangkor som del-
tok på mange sangerstevner. I
femten år - fra 1948 til 1963 -
var han områdesjef i Heime-
vernet.

Gabriel Ryen har i alle år
behold en god helse og et godt
minne. Ulykker har han vært
utsatt for, men som han sier: -
De har ikke greid å ta livet av
meg!

For tjuefem år siden kjøp-

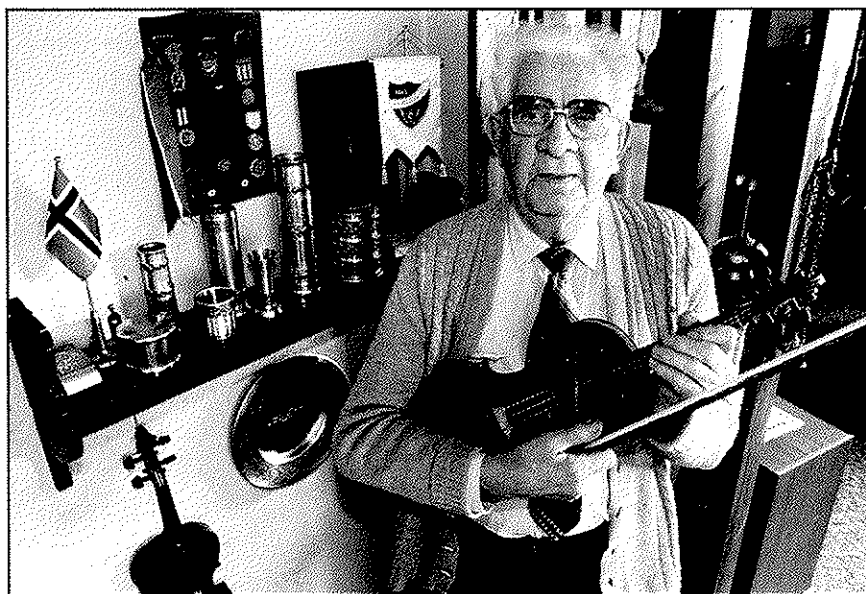
te Ryen den gamle skolestua
på Foss i Sør-Audnedal og
bruker den nå som sommer-
sted.

Savner skolen

- Lengter du tilbake til
skolen, tjue år etter at du slut-
tet i lærer- og skolemesteryr-
ket?

- Jeg vil antakelig alltid
savne skolen. Hele mitt liv har
jeg vært i skoleverket. Jeg har
ikke en eneste negativ ting å si
om skolen. Hver dag som læ-
rer var givende, men jeg an-
grer på at jeg kuttet båndene
til skolen og lærerne så full-
stendig. Nå ser jeg at jeg skul-
le ha prøvd å følge med skolen
og holdt kontakten, sier Ga-
briel Ryen, som trolig ennå i
noen år vil kunne gå på gamle
stier i Kvinesdal. Han kom
også se at det gror etter ham
på så mange områder. Hjertet
banker ennå for ungdommen i
bygda.

For 50 år siden trosset
han den tyske okkupa-
sjonsmakt. Trusler om død og
fordervelse bet ikke på han.
Lærer Gabriel Ryen nektet

Den gamle skolemester Gabriel Ryen har spilt på mange strenger gjennom et langt liv. På veggen hjemme i stua har han hengende både fiolin og cello ved siden av de mange utmerkelsene han har fått.

plent å la seg innlemme i Norges Lærersamband, som var et rent underbruk av Nasjonal Samling. Straffen for Gabriel Ryen og ca. 1000 andre norske lærere var flere måneders tvangsarbeid i Kirkenes i Finnmark. Lærerstandens rungende nei til okkupasjonsmakten førte til Quisling-regimets første følelige nederlag i forsøket på å nazifisere Norge. I april i fjor reiste Ryen til militærleiren Jørstadmoen utenfor Lillehammer. Her overvar Ryen og andre gjenlevende lærerfanger fra Kirkenes i 1942 avdukingen av et monument over en av de mest minneverdige hendelser i Norges motstandskamp. I nærvær av blant andre Gabriel Ryen avduket kong Harald minnesmerket over norske læreres standhaftighet under 2. verdenskrig.

Et minne

- Ja, sier den gamle skolemesteren og lar fingrene gli gjennom den fyldige grå hårmanken. - Fangenskapet i Kirkenes er blitt et minne sammen med de mange andre minnene

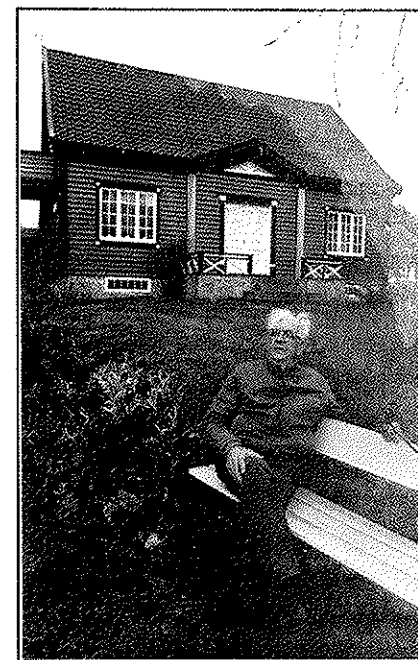
jeg har fra et langt liv, sier han og ser på oss med sitt krystallklare blikk. Med en hukommelse som mange unge kan misunne ham, tar Gabriel Ryen oss med på en reise tilbake i tid. Tilbake til krigsårene på 40-tallet.

- Det var natten til 20. mars 1942 den tyske okkupasjonsmakt slo til mot lærere over hele landet. I halvannen måned hadde de aller fleste av oss strittet imot å skulle være medlemmer av Norges Lærersamband. Vi kunne ikke samtykke i at landets ungdom skulle gjøre obligatorisk tjeneste i nasjonal Samlings ungdomsorganisasjon. Den første av Quislings lover etter den såkalte statsakten på Akershus 1. februar 1942 gjaldt plikt for alle barn til ungdomstjeneste i nasjonal Samlings Ungdomsfylking fra 10 til 18 år. Der skulle de få sin " nasjonale oppdragelse", som nazistene uttrykte det, forteller Gabriel Ryen til Agder.

Arrestert i Sør-Audnedal

Ryen var lærer på skolen i Liknes da han ble arrestert og sendt nordover. Det vil være rett å si at den gang 41 år gamle Gabriel Ryen var midtpunktet blant lærerne i bygda. Han skjønnte at det var en skjebnekamp som ble utspilt - kampen om den norske ungdommen. Ryen hadde på følelsen at noe var i gjære. Derfor bestemte han seg den 18. mars 1942 for å reise til Kristiansand og snakke med lærerne i Stiftsstaden. Det var også grunnen til at han ikke ble arrestert i Kvinesdal - men i Sør-Audnedal.

- Jeg overnattet hos min mor på Foss i Sør-Audnedal og skulle stige på rutebilen til Kristiansand om morgenen da jeg ble anholdt av lensmannen på Vigeland. Det hadde seg slik at lensmann Egeland i Kvinesdal hadde fått ordre om å arrestere meg. Om ettermiddagen 19. mars kom han til oss for å varskue om at arrestasjonen ville finne sted utpå natten. Kona mi, Åsta, måtte da si som sant var at jeg var

For 50 år siden var Gabriel Ryen borte fra familien og huset sitt i Liknes i åtte måneder. Han var en av ca. 1000 norske lærere som ble arrestert og sendt til tvangsarbeid i Kirkenes.

bortreist og trolig overnattet på Foss. Lensmann Egeland ringte da lensmannen i Sør-Audnedal, og morgenen etter mistet jeg friheten, erindrer Gabriel Ryen.

Drittlærere

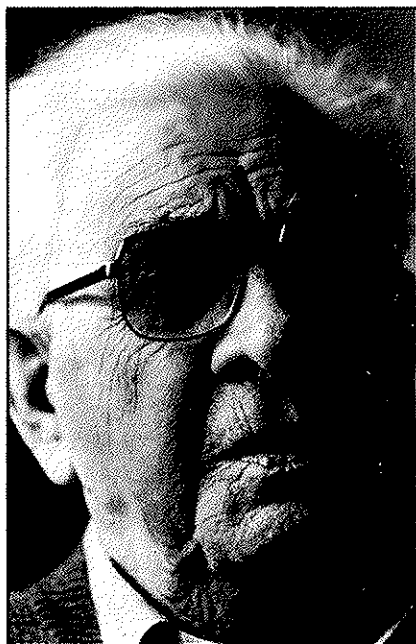
Den standhaftige læreren fra Kvinesdal satt fengslet i

Kristiansand i 10 dager før han havnet på Grini sammen med de andre arresterte lærerne fra Sør-Norge. Her var mottakelsen så germansk som den kunne få blitt.

- Drittlærere, lød "hilsenen" fra den tyske kommandanten, forteller Ryen som ennå husker klangen av truslene om å bli skutt, skutt, skutt....

- Det var jo ikke så mye tysk jeg kunne, men truslene var ikke til å ta feil av. Vi ville bli tilintetgjort hvis vi ikke gjorde som de tyske makthaverne befalte. Vi ble sendt inn på et kontor, èn og èn, og spurt om vi var villig til å underskrive et dokument der vi erklærte vår inntreden i Lærersambandet. Vi svarte selvsagt "nei", alle som en, og da var det bare "heraus!" (ut) fra den tyske offiseren, sier Gabriel Ryen som humrer litt av episoden i dag.

Presset var sterkt og vedvarende, men av de omkring 650 lærerne som ble samlet i leiren, var det bare tre som gav etter og meldte seg inn i Lærersambandet. Gabriel Ry-

- Det er klart vi var redde, men hva kunne vi gjøre? Vi var fullstendig i tyskernes makt, sier Gabriel Ryen. (Foto: Stanley Kvinlaug)

en var ikke blant dem. Han lot seg ikke kjøpe, ikke lure, ikke true.

Pint og plaget

- Hva nå, hvor går den videre ferd?, spurte vi oss selv på Grini. Mest av alt fryktet vi å bli sendt til Tyskland. Vi visste at sjansene for å komme levende tilbake fra Tysklands fryktede leirer, var begrenset.

Etter halvannen ukes opphold på Grini ble vi sendt i busser mot Oslo, beretter Ryen.

Men ferden gikk ikke til Tyskland, men tvert imot nordover i landet. Lærerne ble sendt med tog til den gamle norske militærleiren Jørstadmoen ved Lillehammer. Lærernes lidelsesferd er en historie for seg. Hensikten med leiroppholdet på Jørstadmoen var å pine og plage dem til å gi opp sin kamp. Rå straffeekseris i snøslaps og søle ledsaget av tyske brøl dagen lang, meningsløst arbeid som det å bære snøen fra den ene enden av leiren til den andre!

- Likevel var det bare omkring 25 lærere som gav etter og skrev under og godtok medlemskap i det foraktede Lærersambandet. Vi resterende 620 skrev ikke under. Vi lot oss ikke kue, sier Ryen.

"Skjerstad-ferden"

Etter ti dagers tid skjønnte de tyske fangevokterne at de kom ingen vei med det store flertallet av de norske lærerfangene. De beordret dem om

bord i kuvogner som fraktet dem til Trondheim. Etter en vond togferd kunne de stige av i Trondheim før de, 500 mann, ble stuet sammen i lasterommet på den lille dampbåten "Skjerstad" fra Kirkenes.

Gabriel Ryen var blant dem som kom best fra "skjendelsesferden" til Kirkenes, som varte i to uker. Han klarte å kapre en liggeplass ved masta, og hadde "pute" hele veien. Lærerne hadde drøyt 0,4 kvm liggeplass hver om bord i "Skjerstad". De tyske fangevokterne breiet seg ut over mesteparten av det som var brukbar plass. Frykten for angrep fra luften eller sjøen måtte lærerne også hankses med. Allierte flyvere så ikke forskjell på båtene som seilte langs kysten.

- Men hva kunne vi gjøre? Vi var klar over at vi kunne stryke med når som helst, sier Gabriel Ryen nøkternt.

Bedre behandling

Så rart det enn kan høres, så fikk Ryen og de andre lærerne en mer menneskelig til-

værelse etter ankomst Kirkenes. Lærerne ble overgitt fra SS til hæren, og overgangen var følbart. - Det hendte faktisk at vi ble behandlet som mennesker, sier Ryen.

- Men arbeide måtte vi gjøre hele tiden. Fra tidlig om morgenen til sent på kveld, erindrer Gabriel Ryen. Kirkenes var hovedbase for de tyske styrkene som var stasjonert ved fronten noen mil lenger øst.

- Hva slags tvangsarbeid ble dere satt til i Kirkenes?

- Alt mulig. Veiarbeide, grøftegraving, sortering av tøy og skotøy på tyske depoter. Vi var også sjauere på havnen. Vi losset bomber og granater, bensinfat, halmballer og matvarer. Ja, til og med vinfat! Selv kjørte jeg vinsjen på en båt mesteparten av tiden der oppe, forteller Gabriel Ryen.

En brøds kalk om dagen var det lærerfangene måtte greie seg med. Gabriel Ryen tok av seg nærmere 15 kilo under oppholdet i Kirkenes, men han unngikk sykdom. På båtreisen fra Kirkenes til

Trondheim ble han imidlertid rammet av dysenteri og fikk en fryktelig magesjuke.

Oppfinnsomme

- Nei, det var smått med føda under fangenskapet, men vi var oppfinnsomme og greide som regel alltid å karre til oss noe ekstra. Jeg gikk alltid med ei skjei i en stikk lomme i fall jeg ble satt til arbeid på matvarelagrene. Da var det å stikke skjea inn i sekkene med mjøl og finsukker, og kaste innpå mens muligheten bød seg! Du kan tenke deg at finsukker var noe som styrket. Vi kokte også grøt på spillmelk vi fikk tak i.

De første Kirkenes-fangene ble løslatt i september 1942, de siste i november. Gabriel Ryen tilhørte siste pulje. Han kom heim til Kvinesdal rundt 20. november, og folk stimlet sammen i Neset da han steg ut av rutebilen.

"Eventyret" slutt

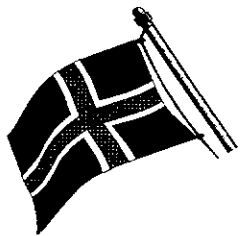
- Jeg husker at Andreas Aase ropte til meg: "Ser du ikke Johan som står ved siden av deg?" Jeg bøyd meg ned og der stod Johan, sønnen min,

og jeg gav ham en klem. Da var "eventyret" slutt, smiler Gabriel Ryen som var tilbake bak kateteret i Neset allerede dagen etter, med full lønn og uten å gå inn i noe nazistisk lærersamband.

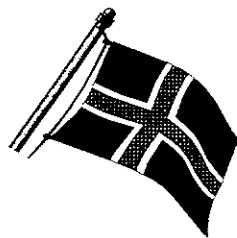

Gabriel Ryen ved et portrett, malt av hans gode venn, Marcelius Førland.

*Tekst og bilder:
Stanley Kvinlaug*

FRA FEDE 17. MAI 1895

17. mai omfattes med alt større og større interesse ogsaa i Fede. Ungdomssangkoret tog iaar initiativet, valgte en festkomite bestaaende af Kirkesanger Daniel Eikeland, cand. Tønnessen, Emanuel Refstie samt frk. Terese Pedersen og frk. Engel Tønnessen til at arrangere de fornødne. Bidrag insamledes til uddeling af præmier. Talerstol osv. opstilledes i "Austre Haien" paa Samuel Reiersens plan, der beredvillig var stillet til disposition.

Børnetog udgik fra skolehuset kl. 2. Marsch til Lindlandstrand og tilbake til festpladsen. Mange børneflag i toget dels med tre, dels med fire farger. Kirkesanger Eikeland holdt talen for børnene, hvorpaa sækkeløb, kappsprang, længdehop med uddeling af præmier og øvrige lege til kl. 5, da de voxnes tog med mange pene flag, med og uden union, udgik fra festpladsen, op Vollan, forbi broen et stykke og tilbake igjen under afsyngelsen af flere sangnumre. Underveis øgede toget saa det var ganske anseligt, da det atter bøiede rundt kirken og ind paa pladsen.

Festtalen med 9-foldig hurra for den 17de holdtes av cand. Tønnessen. Ordet gaves frit til taler af flere, sangkoret leverede flere af sine bedste sanger. Kaproing med præmieuddeling for 2 partier iverksettes. Kapløb, længdehop - det første ogsaa for kvinder - med præmieuddeling foregik med liv og interesse. Efterpaa lege af forskjellig slags.

Man skiltes kl. 10. Med undtagelse af en del uregelmæssigheder ved kaproingen gik alt greit og fornøieligt for sig, og var alle, saavidt kunde skjønnes i god stemning, som det sig sømmer paa vor nationale festdag.

Emanuel Refstie

ÅRSRAPPORT TIL BERGARKIVET OVER GRUVEDRIFT I FJOTLAND/KVINESDAL 1916 og 1917

9. I slutningen av aaret 1916 dannedes Fjotland Molybdæn A/S, Kristiania, med en aktiekapital paa kr. 100 000.00 til overtagelse og utnyttelse av faste eiendomme, grube- og vasdragsrettigheter i Fjotland, Aaseral, Eiken og andre omliggende herreder.

Selskapet har fra medio juli til aarets utgang eller i 21 uker underholdt prøvedrift i den under 6 mars 1915 mutede Vordalsgrube i gaarden Vordals utmark, Fjotland sogn.

Det gjennemsnitlige belæg androg til ca. 13 mand, som tilsammen hadde 1 317 dagsverk.

Arbeidet bestod i undersøkelser i dagen og drift av en ca. 20 m. lang tverslagsstoll.

Av det malmholdige berg utplukkedes 300 kg. første sort malm à 87 pct. MoS₂ samt ca. 6 ton vaskegoods, som ved behandling i Gursli Molybdæn Co.s vaskeri i Flekkefjord gav 203 kg. molybdænslig à 87.7 pct. MoS₂.

12. Fjotland Molybdæn A/S, Kristiania, som har utvidet sin aktiekapital til kr. 200 000.00, har i 45 uker i 1917 hatt drift i gang i den under 6 mars 1915 mutede Vordals Grube i gården Vordals utmark foruten i andre nærlig-

gende molybdenforekomster i Fjotland sogn. Driftens adresse er Mygland pr. Fjotland.

Belegget var 1 bestyrer, 1 stiger samt gjennemsnittlig 10.25 arbeidere med tilsammen 2 015 dagsverk og med 54 timers arbeidstid pr. uke.

I Vordals Grube blev utslått:

10. løp. m. stoll	-	40 m. ³
Stosser	-	211 m. ³
Tilsammen	-	<u>251 m.³</u>

Ved skeidning vantes:

0.2 tonn eksportmalm à 88 pct. MoS ²	
35.0 " vaskemalm - 2 " -	

I årets løp opsattes et mindre vaskeri med en 6 hk. petroleumsmotor til sammes drift, men av mangel på petroleum har ingen vaskning kunnet foregå.

Oppe i åsen i vest for Steintjøn er en 16 løp. m. lang tverrslags-stoll blitt drevet, i Jonas Anton Hielms Grube 60 løp. m. stoll og en 5.5 m. dyp synk, 4X3 m., samt endelig 11.8 løp. m. stoll i Mjåvand Grube, uten at nogen malm av betydning ennå er blitt påtruffet i nogen av disse drifter.

13. For regning av bankdirektør S. B. Svendsen, Kopervik, m. fl. er etterhånden blitt drevet en stoll, av oppgiven lengde 20 m., på en ved gården Lindefjeld, Fjotland sogn, beliggende molybdenglansforekomst, likesom der i den nærliggende Langedal er drevet en dagstrosse på en lignende forekomst. Til begge disse

arbeider anvendtes 3-5 mann i 4 måneder med tilsammen 425 dagsverk.

I begynnelsen av året 1918 utsendtes offentlig innbydelse til tegning av aktier i Lindefjelds Molybdangruber A/S med disse forekomsters drift som formål. Den tilsiktede aktiekapitals størrelse sattes til kr. 700 000.00, hvorav kr. 100 000.00 skulde være driftskapital, mens de resterende kr. 600 000.00, hvorav kr. 500 000.00 i aktier, skulde utgjøre kjøpesummen for feltene. - Såvidt bekjent blev ikke kapitalen tegnet.

14. På Nonansheien i gården Helles utmark, Fjotland sogn, oppgis et nytt molybdensglansfelt av betydelig utstrekning å være funnet av ordfører Tønnes s. Helle, Hammerheim, m. fl. Beleilig vannkraft for elektrisk kraft oppgis likeledes å være forhånden i en avstand av omkring 1 km. fra feltet.

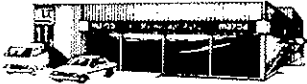

15. For regning av skibsreder Johannes Olsen, Stavanger, pågikk fra midten av august til 27 oktober 1917 undersøkelser i et nyopdaget molybdenglansfelt på gårdene Motland og Rebås i Liknes sogn, Kvinesdal, med inntil 6 mann, som tilsammen hadde 70 dagsverk, og hvorunder konstateres tilstedeværelsen av betydelige mengder vaskemalm, hvis innhold av molybdenglans dog ennå ikke er blitt bestemt.

KVASIN MOTOR AS

Tlf.: (043) 50 466

 HONDA

**KVA AKVINESDAL
AUTO** Etablert 1972

Tlf. (043) 50 466

mazda

OM OPPHAVET TIL KVEKARRØRSLA I KVINESDAL

I Agder Historielags årbok for 1978 har eg ein lang artikkel om "Kvekarane i Kvinesdal". Tollak Torgrimson Røyseland var deira leiar i 50 år. Dei hadde jamvel bedehus/-forsamlingslokale på Røyseland. På det meste var dei over 50 medlemmer.

Eg har nå fått fatt i eit originalbrev i Kvekararkivet i London, som syner at ei kvinne stod sentralt ved stiftinga. Eg var inne på dette i ein artikkel i Agder bispedømes årbok 1983 om "Kvinnas plass i det religiøse livet". Den kvinnelege aktiviteten blei diverre ikkje alltid tolerert av lutherske professorar og prestar. Slik har det vore like sidan Hans Nielsen Hauges dagar. Som ung tolererte han kvinnelege forkynnarar. Etter at han hadde vore fengsla og var blitt knekt som religiøs opprørsleiar, ble han meir varsam.

I Kvinesdal har vi hatt Brødrevener sidan 1790-åra. Den første nasjonale leiaren

for denne rørsle var ei kvinne: Catharina Maria Freymann. Slekta hennar kom frå Böhmen. På Lista valde Brødrevenerne i 1790-åra kvinner som medlemmer av Eldsterådet. Vi skal nå sjå på dei nye opplysningane eg har fått fatt i.

Kvekarbryllup i Stavanger 1853

I kvekarane sitt bibliotek i London er det ein del brev frå Joseph Crosfield, som då var i Stavanger, til tanta Elisabeth Backhouse, heime i England. Brevane er nå maskinskrivne.

I brev av 18.6.1853 fortel han at det skal vera kvekarbryllup i Stavanger i samband med årsmøtet.

I brev av 30.6 nemner han namna på brureparet: Carl Andreas Johnsen Eghom (Gyland) og Antoinette Røisland (Røyseland i Kvinesdal). Samstundes nemner han at Jakob Sagen og kona (Kvinesdal) har fått innvilga søknaden om medlemskap. Av brevet går det

fram at søkjarar fekk åndeleg rettleiing både før og etter dei vart medlemer.

Bryllupet tok til kl. 8.00. Det unge brureparet sat i to stolar med andleta vende mot forsamlinga. Dei hadde sine vanlege klede, men brudgomen hadde fått på seg ein sjømannshatt og brura hadde eit kvitt tørkle over hovudet i staden for det mørke som ho bar til vanleg. Nokre av engelskmennene ynskte å pynta henne meir, men det sa ho nei til.

"Antoinette Røisland" er ikkje noko vanleg menneske. Då ho var 15 år og tida kom for konfirmasjonen i samsvar med reglane i den lutherske kyrkja, lika ho seg ikkje, men ho gav etter for påtrykk frå slektningar og vart konfirmert. Det var vanleg å gå til nattverd søndagen etter, og ho var på veg til kyrkja saman med andre konfirmantar, då ho merka i sitt indre at dette ikkje var rett. Ho vende heim att, og sidan den gongen har ho ikkje gått til den lutherske kyrkja. Ho tok til med sine "stille stunder". Då sat ho og venta på

Herrens tale, ein praksis som faren og andre medlemer av familien også tok til med. Etter ei tid fekk ho kontakt med kvekarane, og dette er opphavet til kvekarane i Kvinesdal."

Sonen skildrar bryllupet:
"Gudstenesta var høgtideleg. Far vart særleg leidd av gud, slik det ofte ser ut til å gå når det er bryllup. Etterpå talte også L.M. Hoag. Brureparet reiste seg opp ca. kl. 8.30 og gjentok orda fra ritualet som var omsett frå engelsk. Sertifikatet (vigsleattesten) vart så lesen og underskriven av dei og nokre av slektningane av oss utlendingar." Slik fortel Joseph Crosfield.

Brureparet er nemt i Ånen Årlis Kvinesdal II s. 223. Enkemann Andreas Jonsen Eikhom i Gyland gifta seg med Anna Tonetta Tollaksdatter Røyseland. Dei budde ei tid på Eikhom, men flytta til Røyseland. Anna Tonetta var dotter til kvekarhovdingen Tollak Torgrimsen Røyseland og Sissel Johanne Karlsdatter, Nedre Kvinlog. Far hennar og mannen hennar var lenge leia-

rar for kvekarane i Kvinesdal. Vi har til vanleg rekna med at det var dei som introduserte kverkarrørsla i Kvinesdal. Dersom Joseph Crosfields søge er rett, var det Anna Tonetta. Lat oss sjå nærare på dette.

Anna Tonetta var fødd i 1832 og var då 15 år i 1847. Konfirmasjonen hennar må ha vore i 1846 eller 1847. Året etter, i 1848, skreiv far hennar til kvekarane i Stavanger og bad om åndeleg rettleiing, litteratur og hjelp. Han fortalde då at det var fleire som ville bli kvekarar. Det vi kan lesa oss til ut frå desse årstala tyder på

Lars Aase

Litteratur:

1. Agder historielags årbok 1978: Kvekarane i kvinesdal.
2. Ånen Årli: Kvinesdal II og III.
3. Society of Friends' Library in London: Letters from Joseph Crosfield to Elisabeth Backhouse.

Det gamle huset i Kvinesdal er ført hjem til Røyseland etter å ha vært brukt som hytte et annet sted i bygda en tid. Det blir nå restaurert, og skal 15. august i år tas i bruk som kulturminne og forsamlingshus på privat basis.

Det var under et stille møte i dette huset en besøkende sokneprest i sin tid utbrøt at "her er så stille at det kan skremme Fanden!". Hvor til kvekernes møteleder kunne replisere at "Ja, det er derfor vi er her".

at Joseph Crosfields søge er sann.

Kvekarlokalet

Olav S. Egeland berga lokalet ved å flytta det til Tvöråsan, har eg høyrte. Kvinesdal kommune bør nå flytta dette eldste skulehuset og be- dehuset i dalføret attende til Røyseland. Der kan det bli sentrum i ein stemne- og utfluktsstad for skuleborn og vaksne i dalføret vårt. Så kan det åpnast under ein av Utvandringsfestivalane. Lokalet bør stå der det høyrer heime!

Aktiviteter i Kvinesdal Historielag i 1992

28. febr. *Årsmøte på Pensjonistsenteret. Hovedprogram: Posthistorie i distriktet v. Gaute Lende og Ole Z. Torkildsen.*
7. april *To fra styret deltok på årsmøte i Agder Historielag i Kristiansand.*
25. april *Tur til Skranefjell, Dalen og Håland. Ca. 50 var med. Interessant tur i bra vær.*
28. mai *Tur Narvestad - Spikkeland. Strålende vær, lett tur og flott mottagelse på Spikkeland.*
14. juni *Tur til Gløvre og Nekland. Det regnet som i 1991, likevel gikk 33 en frisk tur.*
12. juli *Tur Presteveien Årli - Urestad. 42 var med over heia. Bautaene over "Deknen" og "Hunden" ble reist opp igjen.*
25. juli *Olsokstevne på Gamle Mygland. Ca 75 deltok. Fin musikk, dikt og prosa, og sosialt samvære. Mange folk med røtter i bygda samlet.*
23. aug. *Tur Gaustad - Eieland. Kraftig regn og skodde hindret planlagt tur til Gaustadvia. De 9 som gikk, fikk likevel en frisk fin tur.*
31. okt. *Kulturkveld i Kulturhuset. Utdeling av første bygningsvernpris til Tor Kjell Veraas for eien- dommen Visekleiva. Andreas Hompland, Anne Karin Kaasa m.fl. underholdt.*

PLANLAGTE TURER I 1993

7. mars *Skitur fra Knaben til Mygland.*
18. april *Tur med buss til Varnes Fort på Lista.*
20. mai *(Kristihimmelfartsdag) Tur fra Feda - Fosse- land - Sagefossen. Retur med båt fra Sagefos- sen.*
5. juni *Tur til Hidreskog - Espeland - Sandvand.*
11. juli *Tur til Vordalsgruva i Vordal.*
25. juli *Olsokarrangement på gamle Mygland.*
22. aug. *Tur på vestheia fra Lohne - Fundal - Rullen - Tunnåsen - Kleiven.*
12. sept. *Tur fra Træland - Lyding - Ytre Røynestad - Stegemoen - Rafoss. Det vil bli omvisning i kraftstasjonen på Trælandsfos.*
5. nov. *Kulturkveld med utdeling av kulturpris, og byg- ningsvernpris.*

P.S. Alle turene vil bli annonsert i Agder. Det kan bli eventuelle forandringer.

Åmot Bil AS

Åmot industriområde, 4480 Kvinesdal, Tlf. 043-50900, Fax. 043-50780

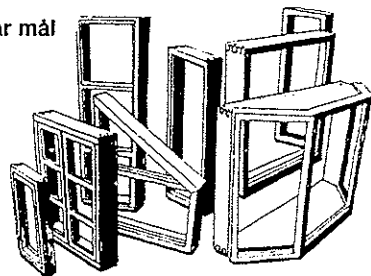
5 års full garanti
Topp service
Greie innbyttepriser

KONTAKT OSS, DET LØNNER SEG!

Vinduer for alle behov.
Vi kommer gjerne og tar mål
Be om pris

**GILJE
VINDU**

KVINESDAL
BYGGSENTER

HJEM & MILJØ - TRELAST - DØRER - VINDUER
BYGNINGSARTIKLER - FLISER
Telefon (043) 51 111 - Telefax (043) 51 171

Anstein Dyrli Lohndal:

"...Opgive Boet mod at erholde Folloug til sin dødsdag."

Litt om alderdomsforsyting i Kvinesdal prestegjeld.

Ein marsdag i året 1773 kom lensmannen Niels Jespersen og Jacob Olsson Rørvik til Sveigenes og tok inn hos Anders Olsson og kona hans, Anna Olsdatter. I stova var også sonen Ole Andersson, dottera Gunnhild Andersdr. og mannen hennar, Didrik Trondson Sveigenes til stades. - Etter at samtalen ei stund hadde gjenge om laust og fast, tok lensmannen opp skinnskreppa si og drog fram fjørpenn, blekk og papirark stempla med riksvåpen og det kongelege monogrammet øvst til venstre på fyrste sida. Så venda han seg til husbonden, Anders Olsson, og sa at no var alt klart til å setja opp lovleg follogskontrakt. Han og kona hadde på førehand samrådd seg med dei to borna som skulle yta folloget, og det gjekk fort og greitt å få forma ut og skriva ned kontraktvilkåra. Til sist blei det gamle ekteparet kalla fram til høgebordet for å "undertegne", og det gjorde dei ved å halda i fjørpenne medan lensmannen skreiv namna deira: Anders Olsson og Anne Olsdatter Sveigenæs - og under namna deira skreiv lensmannen: "Begge med paaholden Pen."-

La oss no over to hundre år seinare sjå nærmare på denne kontrakta, som framleis finst i original: Hovudpunktet i avtalen eller kontrakta er at det tilårskomne ekteparet "har besluttet at inlade os i Folloug til vaares tvende Børn", Ola og Gunnhild. Samtidig har dei med skøyte overdrege all sin eigedom (to gardsbruk) til borna. Ola har fenge odelsgarden på Hamre (skyld 3 engelsk), og systera som er gift med granne-guten Didrik Trondsson, har overteke heimebruket (4 engelsk) i Sveigenes. Denne viktige avgjerda har dei to gamle

teke "med god Betenksomhed og velberaad Hu" og i samråd med borna sine. I innleiinga til follogsbrevet fær me veta at ekteparet "er aldrende og merkelig Svaghed daglig tiltager, af hvis Aarsag vi ey finde os lenger i stand til at bruge Jordegodset". Dette jordegodset, dvs. både bruket på Hamre og det i Sveigenes overlet dei til sonen og dottera mot å få "Fødselverd og Livsophold" resten av livet. Kontrakta gjer så greie for kva dette inneber i praksis: fødevarer, husrom, stell og omsorg. - Det gamle ekteparet hadde ikkje fleire born etter seg, og denne follogsordninga likestilte dei to arvingane Ola og Gunnhild i arv og plikter mot foreldra. Men ei slik ordninga ville ha stengt eventuelle andre sysken ute frå arv. Derfor var det mest vanleg at follogsytaren betalte ein "omforenet" rimeleg kjøpesum for farsgarden, og at follogsytinga svara til ein part av skyldverdien, til vanleg 25-30 pct. Når follogsfolka var døde, fekk så ytaren denne skyldparten med full eigedomsrett. Det som elles var att av verdiar etter dei gamle, arva då follogsytaren og syskena hans.

Oppsetninga

Follogsfolket Sveigenes skulle ha årleg etter kontrakta:

- 5 1/4 tønner havre (hevertkorn)
- 1 tønne bygg (reinkorn)
- 1/2 tønne malt
- 1/4 tønne rug
- Salt så mykje som trengst
- 6 pund tobakk.

Kornet skal malast, lagast til og leverast i "betimelig Tid om Høsten", heiter det vidare i avtalen. Men dei gamle treng meir enn dette.

Follogsytarane (son og dotter) skal føda 4 kyr, 8 sauer og 4 geiter for mottakarane av folloget (foreldra). Dersom nokon av dyra omkjem eller blir for gamle, må ytarane straks skaffa nye og like gode. Dessutan skal ytarane føda ein vaksen ver for follogsfolket. -

Elles skal follogstakarane sjølv avgjera kor dei vil opphalda seg, enten dei vil bu på Hamre eller i Sveigenes, og varene skal leverast der gamlefolket held til. Husrommet skal vera gratis, med ved og varme. -

Like eins skal follogsfolket ha stell og tilsyn, "saavel som en føielig og god Omgjengelse inden og udenfor Døre. - I Svagheds Tilfælde (dvs. ved sjukdom) Præsten at hjemhentes til vaares Saligheds Sags Bêtjening. Efter Døden en kristsummelig og hederlig Begravelse, og - vort Legeme til Jorden at bestedige (dvs. føra til kyrkjegarden).

Når follogsytarane oppfyller alle punkta i kontrakta skal dei ha det follogsfolket etterlet seg: gardsbruka og all lausøyre "af hvad Nafn nefnes kand, intet undtagendes", og dela dette likt. -

Ei eldgamal sosial ordning

Ordninga med follog var den vanlege forma for aldersforsyting i det gamle bondesamfunnet over heile landet. Ordet follog kjem av gamalnorsk forlag som tyder forsyting, underhald, kost. På Agder og i Telemark er dette den allment brukte nemninga, medan ein kring i landet elles har andre ord som står for det same. I Rogaland heiter det folga (av gno. fulga = forsyting), på Vestlandet og nordafjells vilkår eller kår, og austpå er føderåd det vanlegaste ordet. -

Follogsordninga er ein sosial institusjon eller skipnad som kan følgjast attende til mellomalderen. Både i Gulatingslova og Landslova (frå 1274)) finn ein denne forma for forsyting i

alderdommen omtala, men dei har inga lovregulering av dette spesielle kontrakttilhøvet. Den eldste kjende skriftlege follogskontrakta skriv seg frå 1340-åra, og det finst kjelder som omtalar munnlege follogskontrakter frå høg mellomalderen av. I nyare tid blei det heller ikkje gjeve nokon særlov om follogstilhøve, dvs. at dei allmenne lovreglane om kontraktinngåingar var gjeldande på dette saksområdet. - Den vestnorske nemninga vilkår (= follog) syner då også at ordninga er ein avtale mellom privatpersonar - i faste og bindande former. Partane tok kvarandre i handa med vitne til stades og lova høgtideleg å halda avtalen fullt ut på alle punkt. Denne munnlege forma for follogsavtale er nok eldst og har vore i bruk frå mellomalderen og inn i nyare tid like ned mot ca. år 1800, medan skriftleg kontrakt har vore sjeldnare. - Men trass alt var skriftleg form tryggare, og denne har etter kvart fått større rom, særleg ut etter 1700-talet. Det må elles leggjast til at ein ikkje har tilstrekkeleg kjeldemateriale til å klårleggja korleis utviklinga har vore for eldre tid (1500- og 1600-åra).

Skriftlege kontrakter og tinglysing.

Ut på 1600-talet kravde styremaktene tinglysing av dokument som galdt gåvebrev, makeskifte, skøyte og kjøpekontrakter og fl. Desse blei etter lesinga på tinget førde inn i sorenskriveren si pantebok. Denne handlinga gav då eit ekstra rettsvern. Pantebøkene kom allment i bruk kring 1739-1740, og frå då av blir mange slags dokument innførde der i avskrift. Her finn ein etter kvart også alle skriftleg oppsette og tinglyste follogsbrev innførde. Både skriftleg utforming og tinglysing av follogskontrakter kosta pengar i høve til tradisjonell munnleg avtale, men blei likevel meir og meir vanleg ut over 1700-talet. Derimot kjenner ein i dag ikkje så mange skriftlege follogskontraktar frå

tida før pantebøker kom i bruk, heller ikkje i kor stor mon folk har sett opp avtalar skriftleg. Men i så fall låg desse originaldokumenta kring på gardane, og i dag er nok slike for det meste bortkomne. Dessutan var dei fleste follogskontraktene som før nemnt munnlege avtalar. Av og til fær ein omveges litt greie på innhaldet av slike ved at dei blir omtala i skriftlege dokument som skøyte og arveoppgjer (dødsbuskifte). Frå garden Dyrli er det i eit skifte 1709 etter Nils Olsen vist til ein munnleg follogsavtale frå 1696 for enkja hans, Mette Atlaksdatter. Denne avtalen gjeng ut på fylgjande yting i naturalia pr. år

1. Mjølka av ei kyr
2. Avdråttan av 6 sauer (Ull, skinn, kjøt)
3. 3 tønner godt havremjøl, 6 nottingar reinkorn (1/4 tønne bygg)
4. 15 pottes salt
5. Fisk etter ynskje.

Sonen, dvs. follogsytaren forplikta seg til å føda kyra og sauene forsvarleg. Han skulle også gje henne hus og stell. Til garanti for at kontraktsvilkåra blei etterlevde heldt mora att 1/4 av gardsbruket (4 engelsk), som sonen skulle overta etter at ho var død. Follogsytinga er såleis blitt verdsett til 25% av gardsverdien. - Resten av eigedommen - 8 engelsk - hadde sonen betalt etter takst og denne pengesummen gjekk inn i arveoppgjerda etter foreldra. Dermed fekk dei yngre borna til Niels Olsen og kona Mette Atlaksdatter del i arven etter foreldra. - Det var ei uskreven lov at odelsguten når han overtok gardsbruket, også skulle ta foreldra (eller den attlevande enkja eller enkjemannen) i follog, og at noko av gardsverdien skulle dekkja utgiftene med underhaldet. Med andre ord: gardsbruket skulle også føda bonden i alderdommen. Dersom odelsguten fall frå eller ikkje ynskje å ha farsgarden, kunne foreldra disponera noko friare, såleis som Torstein

Bjørnsen Svinland (Hamre) i 1706.

Ei follogskontrakt frå 1706

Me ser då på ei skriftleg follogskontrakt frå 1706, dvs. frå tida før skriftlege kontraktar var vanlege og pantebøker tekne i bruk. Denne er mellom dei dokumenta som blei lagde fram i ei rettsak om eit bruk (8 engelsk) i garden Svinland (Fedesokn) i året 1719.

Den 19. okt. 1706 blei haustting halde i tingstova på "øvre Fedde". Her møtte Torstein Bjørnsen Svinland, "en gammel bedaget og svag Mand", som gjorde retten kjent med at han på grunn av alderdom "ei kand disponere sine Midler og selv stræve for sin Underholdning" og derfor tilbød sine arvingar å overta garden med alt av laust og fast mot at dei ville "antage og anamme hannem og hans Sønnebarn Anna Olsdatter til livsnødtørfdig Ophold og Forsjun". - Dottera Sidsel og mannen hennar, Trond Kaspersen Svinland kom då fram, og sa seg som nærmaste pårørende viljuge til å gje Torstein "fornødentlig Livstarv og Tilsjun til hans Dødedag" og sone-dottera Anna "hos sig at have og underholde indtil hun bliver saa tilvoxen at hun for sin føde selv kand stræbe". Torstein godtok tilbødet, men kravde skriftleg og tinglyst follogskontrakt. - Til vanleg var follogstilhøvet knytt til overdraging av garden frå far til eldste sonen. Men i dette tilfellet var eldste og einaste sonen til Torstein Bjørnsen død. Han hadde reist til sjøs i ung alder og gav ikkje livsteikn frå seg seinare. I samsvar med lova tilbød då Torstein dei andre arvingane å overta garden som vederlag for follog. Som eigar av garden har han ikkje berre rett til å krevja skriftleg og tinglyst follogskontrakt, men også til å avgjera innhald og omfang av denne. Det var opp til dottera og mannen hennar om dei ville godta tilbødet frå faren. Dersom ikkje, så ville tilbødet gå til andre i slekta. -

Sidan skriftlege og tinglyste follogskontrakter frå tidleg i 1700-åra er etter måten sjeldsynte, skal eg presentera denne (med litt normalisert ortografi):

Kjendes Jeg Tosten Bjørnssøn Svindland at om jeg formedelst Alder og Svagheds skyld Kand ei lenger bruge Gaard og derfor mine Midler paa Tinge opsagt til mine Paarørende, saa haver min Svoger Tron Casperssøn og min Datter Sidsel Tostensdatter mig indtaget med saadanne Vilkaar: at imod det jeg afstaar til min Datter Sidsel og min Svoger Tron Casperssøn og deres Arvinger mit fri Odels gods efter min salig Moder nemlig 8 Engelsk i Svinland med alt Tilhørende, til Brug og Besiddelse, u-igjenkaldelig Odel og Eiendom, skal bemelte min Svoger og Datter give mig min Livstid til aarlig Opsetning:

4 1/2 Tønner Korn malet i Mel og 1 Tønde Malt

3 Nottinger Rug og 1 Skjeppe Salt

6 Pund Tobakk, og et Halft Anker Brendevin, en Fjerdedeel til hvert Halvaar.

Og skal føde mig 2 Kjør og 2 Kjørslag Smale (12 sauer), og om noget deraf bortfalder, da forskaffe andet i steden igjen.

Endelig naar jeg bliver svag og sengeliggende da en skikkelig Opvartning mig at bevise, og en smuk og skikkelig Begravelse naar jeg ved Døden afgaar. Hvis ikke, da jeg Makt haver at igjentage mit Gods og dermed mig indbegive til hvem jeg vil. Desforuden skal han have min Sønne datter hos sig indtil hun sit Brød selv kand fortjene....

--- Lydeligen læst og forkyndt paa øvre Fedde Tingstue den 27de Juni 1707 da Sommersaget inget blev holden, af Tingstedet saa og protocolleret.

Dokumentet er underskrive av sorenskrivaren Chr. Lem. Torstein Bjørnsen og 4 lagrettesmenn har sett sine segl på det.

Utviklinga på 1800-talet

På 1800-talet var follogsortninga i sterk utvikling. Frå så å seia kvar einaste gard i Kvinesdal prestegjeld finst det follogskontrakter. På ein del gardsbruk ligg det truleg framleis originaldokument, og pantebøkene har avskrifter av alle tinglyste kontrakter. Stort sett fylgjer follogsavtalane same mønsteret sidan dei for det meste blei førde i pennen av lensmann eller sorenskriver. Men det er variasjonar i ytingane, både når det gjeld kvantitet og kvalitet. Krava til ytingane blir oftast avpassa etter kor stor og god garden var. Men visse unnatak finst. Sidan eit follog hefta på garden med tinglyst pant (helst 1. prioritet), var konsekvensen at follogsfolket "fylgde garden". Då var folloget sikra om garden blei seld. Dessutan kunne ytingane skruast opp slik at det ville vera mest uråd å kjøpa eit gardsbruk med ei så stor økonomisk bør. Eit eksempel på det er den follogskontrakta som Samul Pedersen og Elisabeth Hansdatter øvre Londal gjorde med sønene Elias og Emanuel då desse i 1880 fekk skøyte på garden (6 engelsk):

Oppsetninga omfatta årleg:

8 tønner havre

3 tønner rug

1 tønne bygg

1/2 tønne salt

12 tønner poteter ("Alle varene leveres spiseferdige")

60 merker kaffi (=ca. 15 kg) "af bedste Sort")

20 merker sukker ("af hvad Sort vi forlange")

12 merker risgryn

2 våger fisk ("af hvad Sort vi ønske og forlange") =36 kg

20 merker norsk flesk.

Vinterforing og sommarbeite for 4 kyr og 7 sauer. "Af Kjørene skulle to være Vaar- og to Høstbære". Dyr som omkjem eller blir for gamle, skal erstattast med nye. Ulla på sauene skal follogsytarane "forarbeide til Klæder som vi maatte ønske og forlange"-

Follogsfolket skal disponera halve huset: stove, loft og kjellar. Dessutan rett til å bruka kjøkkenet saman med dei unge. Turr, opphoggen ved og god torv skal også ytarane skaffa nøgda av. -

"I Sygdomstilfælde skulle Follougsyderne hvis vi saa forlange, hjemhente Lægen til os, ligesom Præsten til vor Saligheds Sags Betjening, og skulle de yde os fornødent Tilsyn saavel i syge som i sunde Dage og omgaaes os paa en kjærlig Maade. Ved vor dødelige Avgang skulle de forskaffe os en hæderlig Begravelse."- Når follogsfolket er døde, skal "Follogskreaturene" tilhøyra ytarane. Ved arveoppgjerda skal innbu, sylvty, klede of steinty delast mellom arvingane. - Men follogsfolket skulle råda over meir: "Brug og Benyttelsen" av Humleåkeren og Holeåkeren, dertil 10 lass godt høy og 5 lass halm "samt de Multer, der gror i Goblemyren" og halve aurefisket. - 5-årig verdi av folloget blei sett til kr. 2000. -

Her melder straks eit spørsmål seg. Kor mykje produserte denne garden årleg? Kor mykje blei et att til dei unge?

I matrikkelførearbeidet 1866 finn ein fylgjande produksjonsopplysningar om garden: 1863 rutefamnar åker (= ca. 4 mål), 972 rutefamnar dyrka eng (= ca. 2 mål), utsæd 4 tønner havre, 4 tønner poteter, avling 10 tønner havre, 12 tønner poteter, buskap 6 kyr og 4 sauer. Dersom ein held desse oppgåvene for minimumstal og reknar med ei viss oppdyrking av garden mellom 1866 og 1880, slik at den reelle produksjonen (avling og husdyrhald) har vore noko større, må likevel konklusjonen bli at follogsfolket dreg av med mesteparten av

det garden kan produsera. Men i røynda gjorde heller ikkje gamlefolket på øvre Løndal det. Her som så mange andre stader gjekk follogsfolket i kosten hos dei unge, tok del i det daglege arbeidet, og kravde ikkje dei oppsette kvanta i det heile. Follogskontrakta var derfor i dette tilfellet og mange andre ein garanti eller eit vern for ein trygg alderdom. Kontrakta kunne koma i funksjon, for eks. dersom det blei lite av den "føielige og kristssømmelige omgjengelse" mellom unge og gamle. Det er velkjent at hopehavet kring på gardane med follogsordningar der unge og gamle gjekk om ein annan slett ikkje alltid var idyllisk, tvertimot. Det enda stundom med rettssak om follogstilhøva. -

Konklusjon.

Follogskontraktene er frå eldgamal tid knytt til garden og kan med mykje rett kallast bonden si alderstrygd. Follogstakaren overdreg til follogsytaren ein rett i gardsbruket (heile eller ein part av det) mot forsyting på livstid. Overføring av eigedomsrett ved skøyte eller kjøpekontrakt er ikkje det sentrale i denne ordninga, men overdraging av husbondsrettane. Når gamlefolket tek mot folloget, gjev dei frå seg råde- og styringsretten over garden til dei unge. Det inneber redusert status og autoritet å bli follogslem. - Ytingane har alltrd vore avpassa etter kor stort grunnlaget, dvs. gardsproduksjonen har vore. Normalt vil det seia at små levekår har gjeve tilsvarande lite til levemåten i alderdommen. Til vanleg var 25-30 pct. av det levebrødet garden gav årleg ei normal follogsyting, og oppsetninga (matvarer i naturalia o. a.) avgrensa til det ein mest trong. Like viktig var omsorg og stell når alderen kravde sitt. - Overdimensjonert oppsetning, skriftlege kontrakter med tinglysing og pant i garden tente til å sikra follogsfolket mot problem som kunne koma opp og øydeleggja den trygge alder-

dommen. I slike tilfelle stod follogskontrakta som garanti for mottakarane, og var eit ris bak spegelen for ytarane. Eit eksempel frå garden Geidebua, Liknes sokn, klårlegg dette tilhøvet: I 1882 selde Hans Olsen Gedeboe, ein einsleg mann ca 70 år gamal, gardsbruket med lausøyre og buskap, gardsreiskapar, kvern o. a. for kr. 1200 og follog til seg og to gamle, ugifte systrer. Oppsetninga er dryg, over halvparten av gardsproduksjonen ville ha gått til desse tre follogsfolka. Men i det siste kontraktpunktet heiter det: "Med Hensyn til de under No. I anførte Præstasjoner bemærkes, at vi ere med ham forenede om at Vilkaarstagerne skulle gaae til Vilkaarsyderens Bord, og at Præstasjonerne kun bliver at levere in natura i Tilfælde af at vi finder os misfornøiede med at gaae til Vilkaarsyderens Bord". - Når som nemnt det auka på med follogskontrakter ut over 1800-talet, så heng det mell. a. saman med lengre levealder. Det blei fleire gamle enn i hundreåra før (gjennomsnittleg auke i levealder). Folloget blei tyngre enn før. Ein gamal bonde eg kjende hadde mor si i follog over 30 år, og sa at ho hadde ete opp gardsbruket tre gonger! - Dessutan auka folketalet sterkt i heile landet. Samtidig gjekk jordbruket framover etter ca 1840, dvs. produktiviteten auka noko. Dette syner att i follogskontraktene frå siste delen av 1800-åra. Follogsfolket kontraktfester at dei vil ha kaffi, sukker, parafin, risgryn, kveitemjøl, medisin og lækjarhjelp. Det er eit nytt samfunn ein skimtar konturane av. Omsider gjorde det moderne samfunnet - kalla sosialhjelpsstaten - slutt på den utgamle, men funksjonelle follogs-ordninga.

TRON MYGLAND

En staut 96-åring i Fjotland.

Tron Mygland er født på gården Årstøl i Fjotland 2. november 1832, og blir altså 96 år samme dato dette år.

Vi møtes med gamle Tron på gården Mygland, hvor han bor hos sin yngste sønn, og ber ham fortelle litt om gamle dage. Og Tron er straks med. I den hyggelige stue får vi oss en god prat sammen.

Tron måtte tidlig ut og tjene sitt brød. Foreldrene døde da Tron bare var 6 år gammel og så kom han da straks etter til noen folk i Mandalen for å tjene som gjetergutt. - Det var på Øyslebø, forteller Tron, og mannen han kom til var farbror til stortingsmann Fuglestvedt.

Her blev han i 3 år på samme gård, og var ellers i Mandalen i 7 år før han kom tilbake til Fjotland igjen. Han var på en hel del gårder her som ungkar og drev med gårdsarbeid, gjeting, fløtning

Tron Mygland. Bildet er tatt i 1928 av Petter I. Peersen

og skogsarbeid og annet før han kom til Mygland og blev gift med Anne Sofie, som var født der på gården.

Lønner som gjetergutt var kost og klær i de dage. Bjørn og skrubbe var ingen sjeldne dyr, og slike ubeister møtte Tron ofte i sine dager

som gjeter. Det første kreaturet som Tron selv åtte var et stort fint lam, og det tok bjørnen.

På Helle slo Atlak i Kvina, sammen med to-tre andre karer en bjørn ihjel med staur og stein. Større med skyttere var der ikke opover Fjotland i den tiden og lite skytevåpen også. Bjørn og skrubbe fikk mer gå omkring som de vilde, og det ble gjeterguttens sak å passe kreaturene.

Skrubbene var både nærgående og glupske. De kom i flokker på 6-7 stykker og gjorde anfall på kveget ofte helt inn i florene. Tron minnes at han var med i Mandalsdalen og jagte en skrubbe som hadde drept en gild ver. Det var fin sporsnø og skrubben blev funnen og drept. Hadde de hatt slike skytevåpen i den tiden som nu, så hadde der vært nok av villdyr å gjøre jakt på. En masse fugl og småvilt var der også i skogene, men det var lite der blev gjort jakt på av slik også. Snorer minnes ikke Tron at der blev brukt. Det var heller "stokker" man fan-

get litt småvilt med. Reinsdyr var der også mange av, og det var heller slikt storvilt man jaget og felte til husbruk. Det første Tron gjette på Helle kom en gang skrubbene over ham mens han passet 7 kyr. Alle kyrne blev blodbitt, især en hadde skrubbene faret ilde med og bitt halen av. Tron jagte skrubbene og fikk dem til å rømme. Men da kyrne så dette blev også de modige og tok ivei efter de flyktende udyr til Tron fikk forhindret det.

Skogsarbeid var også Tron i mange år med på. Det var tungt arbeid som røynte på de unge krefter. Tron var med å hugget og fløtet og på et fløtningsarbeid skulde han så nær satt livet til. Det var i Kvina mellom Stakkeland og Øvre Kvinlaug. Tron og Torstein Engedal skulde sette over Kvina i en liten pram. Just ovenfor et stryk var det, og på overfarten førte strømmen prammen mot en stein så den veltet og gikk med strømmen. Begge kjempet for livet. Tron fikk komme sig opp på steinen, men Torstein Engedal forsvant

og blev borte.

Det var i ei lei knipe Tron den gang var. Vannet øket og det så stygt ut for at han også selv skulde gå til. Han blev sittende der det meste av natten men fikk så tak i en driven- de tømmerstokk og karet sig ved hjelp av den over til land. Dette var en måned før Mike- li.

Alt skogsarbeid var tungt, og lang var arbeidstiden. Tømmeret blev hugget og så fløtet nedover Vestredalen. Der blev kløyvd tømmer med øks og kile, sag var der ikke tale om i de dager. Stav blev også kløyvd med øks og enten kløv- jet eller kjørt frem på vinter- føre.

På Feda var der flere som kjøpte op tømmer og stav. Det meste av hugsten oppe i Fjot- land blev solgt til fedafolk. Prisene var så forskjellige. Der var jo gode sildeår da staven blev bra betalt. Siden blev det nok mindre igjen når silden blev borte.

Sildefisket ligger nu el- lers utenfor Trons virkefelt; men han minnes godt at der

var mange fjotlendinger som drog på fiske; de vilde jo gjer- ne tjene sig en skilling. Men fortjenesten var nok sa av og til. Nogen kom hjem med skil- linger, mens andre kom hjem fattigere enn de reiste.

Til Amerika drog også fjotlendinger avsted i de tid- ligste år. Men da lå Amerika likesom fjernere. Skulde en dra dertil så foregikk reisen med seilskib og det tok lang tid.

- Så snakker vi litt om jorden; - gårdsbruket før og nu. Stor lønn var det ikke i hine tider for daglønnere. En kunde arbeide tungt for en lønn av ned til 6 skilling (20 øre) dagen. Dvs. med kosten. Lite blev det nu. Dagens yrke be- gynte med solens opgang og varte til sene kvelden. Jo folk slet tyngre i det den gang, det er visst og sant. Nu er det bedre.

Gårdene hadde mer ut- slått i den tiden. Man drog til støls med kreaturene og blev borte i mange dager. Kreatu- rene fikk ete og folkene slo høi som senere blev kjørt hjem på vinterføre. Det er stor for-

andring med dette, sier Tron. Nu forsvinner stølene, og man legger sig mer efter å rydde heimjorden. Redskaper og alt er jo så helt anderledes og bedre. Gårdsbruket er i det hele gått stort fremad.

Men det må jo også sies om gamle dagers gårdsbruk - de slet tungt, de slet i det tran- ge og små, men selvstendige var de nu likevel. Det var ikke tale om å kjøpe mjøldusten. Og det er sant at de avlet mer korn i de dager enn nu på går- dene. De avlet 20-30 tønner korn i almindelighet på gårde- ne i Fjotland. Det eneste de kjøpte var rug; den kom fra Russland.

Uår og ufredsår minnes nok også Tron. Han minnes noget de kalte "mosemjøl" el- ler "mosebrød", og han har selv smakt det. Han minnes også så grant at der var fjot- lendinger som i uår gikk til Kristiansand og fikk utdelt en skjepp rug for hungeren.

Det er merkelig å høre Tron på sin rolige måte gjøre sammenligninger mellom før og nu. Han vil ikke fremheve

hverken fortid eller nutid frem- for hinannen på annen måte enn som han mener de faktis- ke forhold lå an. Han er nær- sagt en nutidsmann, gamle Tron, og han leser - uten bril- ler når stilen ikke er altfor fin -, og han følger godt med ti- den og kjenner forbausende godt tidsånden.

Han hører litt mindre, og klager sig litt over den ene foten. Men frisk og rask har han alle dager vært, sier han selv. Tungt har han slitt for å klare seg, men det har også hjulpet ham fritt frem, det han slet for. På slåttevollen har han vært hver eneste av sine mange somre siden han bare var en liten gutt - og nu i år var Tron med og slo så det monet fra morgen til kveld. "En må ikke sette sig til", sier han.

Vi får ikke plage Tron alt for meget denne gang. Han var så grei og villig til å fortel- le, men der må nu være måte på hvad selv en bladmann kan forlange. En kommer hoved- kuls styrtende inn i huset til en

mann som bærer sine 96 som-
re og sier: Fortell! I løpet av
en times tid venter en sig så at
mannen skal legge hele sitt
livs saga åpen som en bok.
Tron så nu ikke ut til å være så
gammel, som han i virkelighe-
ten er. Han var ikke ganske
sikker på det, kanskje han ennu
en gang tok sig en bytur og så
på alle forandringene der ne-
de.

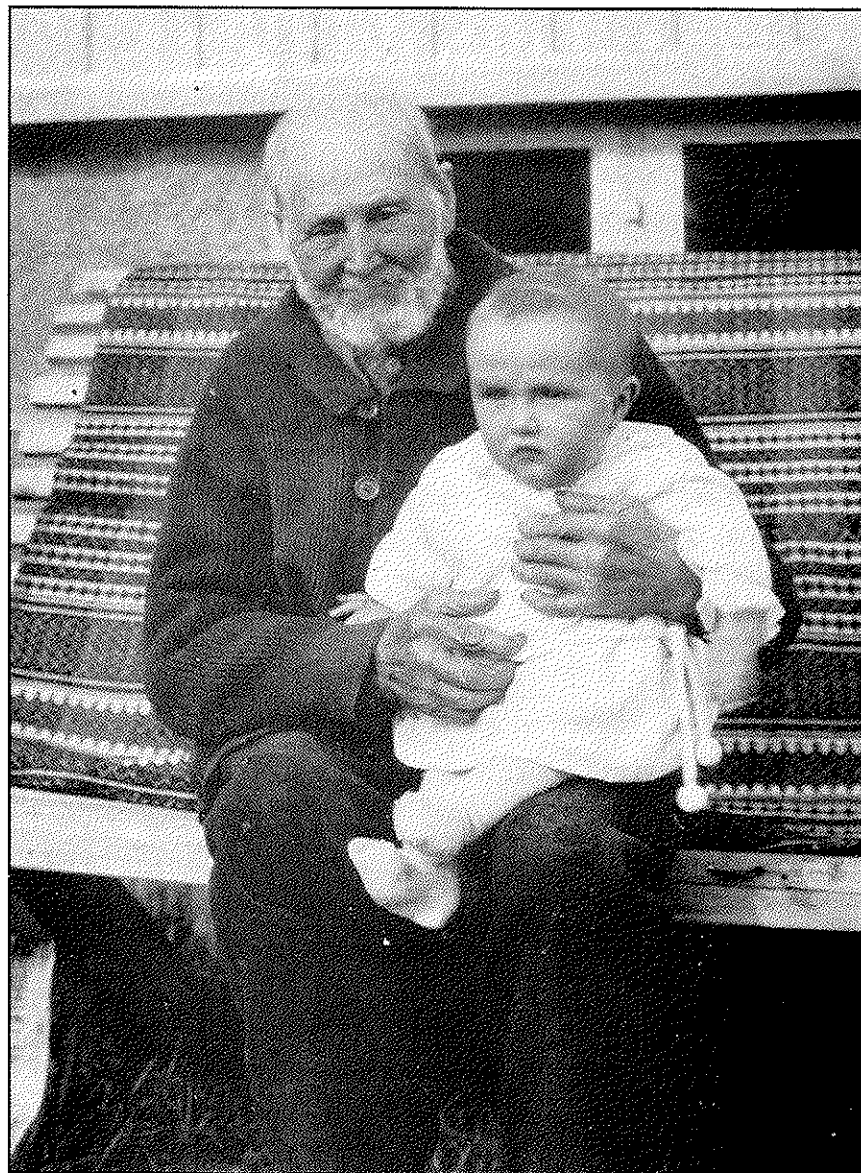
Konen til Tron døde i
1914, 71 år gammel. De har
hatt 7 barn, 3 piker og 4 gut-
ter. De 3 pikene er døde, men

alle 4 sønnene lever. 2 av dem
er i Amerika, hvor de har vært
i over 30 år. Den eldste sønn,
Gabriel, har gård i Fjotland -
den yngste, Martin Mygland,
er det som nu sitter på gammel
grunn.

●

For å komme ned til byen
måtte jeg ta et hastig farvel
med de gilde folkene på Myg-
land - en lastebil kom just så
beleilig farende ned fra Kna-
ben gruber. (Veien i Vestre-
dalen er stengt så snart.)

Einar T. Sunde

*Tron Mygland, Født 2/11-1832, Død 16/4-1930
Sonesonen på fanget heter Tron Mygland og er
født 30/1-1929.*

Telegrafstasjon på Fedde

Våren 1885 tok Bernt Larson Fedde initiativet til å få en telegrafstasjon på Fedde. I oppropet til kommunens innbyggere heter det:

"Undertegnede der formener, at man for lenge siden burde haft telegrafstation på Fedde tillade seg herved at opfordre forretningsdrivende og andre som have interesse for sagen at støtte foretagendet.

Efter vor formening er der intet til hinder for at få en telegrafstation oprettet på stedet når man for en tid af 5 år kan skaffe de nødvendige midler til stations bolig lys og brænde samt løn til telegrafbud hvortil man blot behøvede en liden gut. Alt i alt vil hertil antagelig trengs omkring 120 kroner årlig. Da dette jo må siges at være et lidet offer, når tilbørligt hensyn tages til foretagendets store nytte og vigtighed så håber vi at dette lille beløb med lethed må kunne skaffes tilveie -

Da man vel neppe kan vente noget stort antal særlig interesserede i denne sag, så have vi troet ikke at kunne sætte det bidrag, som hver enkelt burde tegne seg for til mindre end 5 kroner, hvilket naturligvis vil blive nedsat hvis tilslutningen bliver så stor at sådant kan ske. De som nu med os have syn for foretagendets store betydning for stedet ville behage nedenunder at tegne sine navne, hvormed man forpligter seg til for et tidsrum af 5 år at yde et årlig bidrag af 5 - fem kroner.

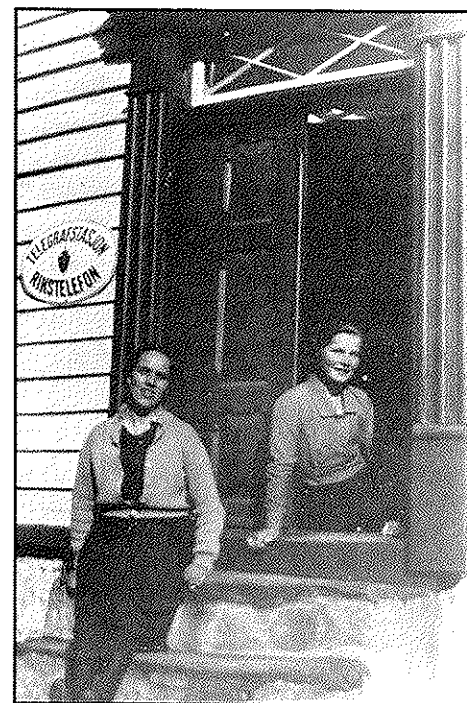
Fedde 6te Marts 1885

29 personer underskrev dokumentet med initiativtakeren selv i spissen. Senere kom kommunen/staten inn i bildet og det heter derfor videre i skrivet:

Da det er rimeligt at kommunen ikke vil overtage garantien i nærværende sag uden fuld betryggende sikkerhed ligeoverfor staten, så ærklærer undertegnede personer herved, at vi i alle tilfælde forpligter os til at holde kommunen skadeløs denne sag vedrørende.

Fedde den 5te desember 1885

Her har 16 av de samme personer satt sitt navn.

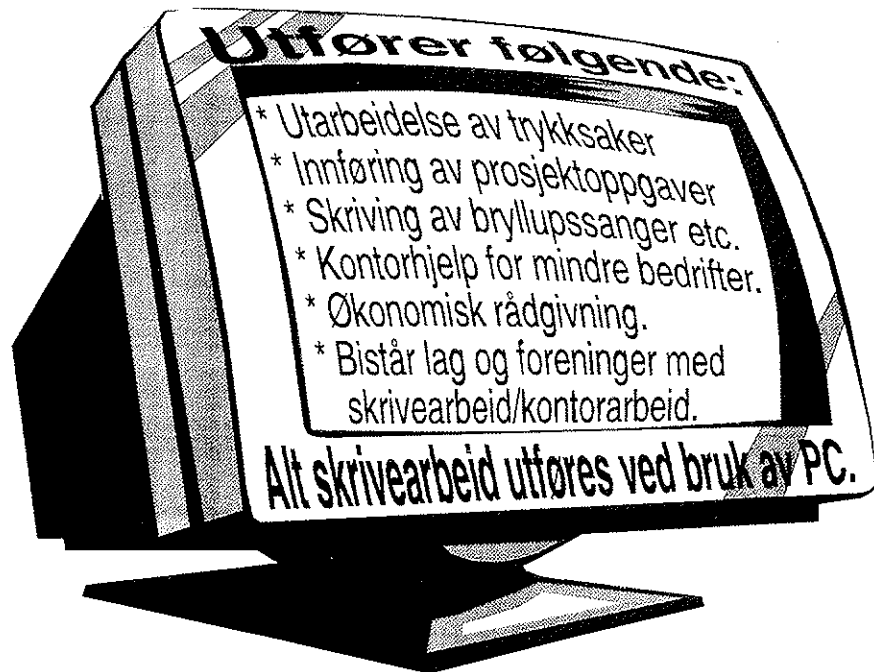

Telegrafbestyrer Katrine Hansen og Katrine Vindskei. Bildet er tatt i 1939.

HYSTAD'S

KONTORTJENESTER

Botnåsteigen 1, 4480 KVINESDAL, Tlf./Fax. 043-50479

Kanskje mitt lille hjemmefirma kan gjøre en tjeneste for deg eller ditt firma.

Ta gjerne kontakt (etter kl. 16:00 på hverdager), så diskuterer vi saken.

Med vennlig hilsen

Terje Hystad

P.S. Heftet du holder i hånden er et eksempel på arbeid jeg kan utføre.

VÅRTUR MED HISTORIELAGET

Årets første tur i 1992 fikk fulltreff med været. Mellom to regnvær gikk turen på austsida av Fedafjorden i mildt vårvær med noe sol.

Vel 50 personer startet fra Ulland/Skranefjell-krysset på Listaveien. Hans Ulland fortalte om Ulland og om Kong U11 som skal ligge i en gravhaug nær veikrysset. Veien gikk forbi Vinskei til Skranefjell. Gardene på austsida av fjorden var viktige og verdifulle i eldre tider og mange mennesker har bodd her. Både Håland og Skranefjell hadde skolehus.

Anne Elisabeth Øydne som har stor kunnskap om slektene her, fortalte om mennesker som bodde på Skranefjell og Håland både i 1591 og senere.

Etter å ha passert nok ei kongegrav, gikk veien utover høgt over fjorden. Noen fulgte veien til Øvre Dalen. Andre gikk den gamle stien ned til Nedre Dalen. Det var få av oss som hadde sett disse gardene før. På bratte gamle slåttebakker smakte nista.

Den russiske krigsfangen Konstantin bodde i skjul i nes-ten 2 og et halvt år til freden 1945. Folka i Dalen og Skranefjell og andre hjalp han med mat og andre ting. En av personene som hadde sett Konstantin mens han var på flukt, Sverre Baskår, møtte opp for å fortelle det han visste.

Hytte til Konstantin skulle ligge sørvest for huset i Nedre Dalen godt gjemt mellom einerbusker. Selv om flere av turdeltagerne hadde sett stedet før, var det lite å finne etter 50 år og vi fant ikke stedet.

Turen videre til Håland gikk over Toien på den gamle skoleveien. Det var bratt ned og glatt etter regnet, men alle kom fint ned til Håland. Her ventet en hyggelig overraskelse i Glendranges hage.

Siden denne turen i vår har det skjedd mer. Stedet der hytta til Konstantin sto, er funnet. Svein Bjelland som eier og driver garden i Øvre Dalen har merket stien fram til tom-
ta. Fra Øvre Dalen går det rett

Livskunstneren Torjus

ned mot Nedre Dalen. Rett før huset tar en av utover mot venstre og følger merkinga til en ser noen murstein og rester av materialer. Alt dette låg under mose. Torbjørn Larsson-Fedde i Farsund holder på å samle stoff til bok om russis-

ke krigsfanger. Han er interessert i å komme i kontakt med alle som vet noe om Konstantin og andre russiske krigsfanger. Han er også interessert i å få vite om noen har leketøy eller andre ting som er laget av fangene.

Alf Jerstad og Svein Bjelland på stedet der hytta til Konstantin stod.

Torjus, med det livsbejaende etternavnet Solbarm, er en ungdom på 87 år. Skrittene er nok korte og noe forsiktige når han kommer på veien, som hos folk der har nådd støvets alder. Og ansiktet bærer nok også bud om at mange år er tilbakelagt. Men når det så lyser opp i en latter over et morsomt ungdomsminne, føles det som en står og snakker med en yngre mann.

Og den som blir nærmere kjent med Torjus, vil finne at det er riktig som det er sagt, at man er så ung som man føler seg. For hos Torjus finner man den blanding av alvor og humor, som gjør at slike mennesker er unge hvor gamle de enn blir.

Torjus har vært enke-mann i noen år, og da barna var i Amerika eller på andre kanter av landet, ble han helt alene og måtte stelle seg selv

etter at kona døde, unntatt når barna kommer på besøk.

En dag jeg legger veien inn til Torjus i hans hjem på Liknes, finner jeg ham i kammeret, hvor han tar en hvil. Men du milde, for en hvilestilling! Han ligger på tvers i sengen, med hodet oppetter veggen og føttene over et lite bord nær ved.

Han retter opp kroppen som det skulle vært stål i den. Et diamentralt motstykke til mange av nåtidens søvndrukne ungdommers slappe bevegelser: - Heisann! Ja, her sitter jeg, uten hest og uten kjerring, som de før i tiden. Og da vet du bonden var jo helt hjelpeløs. Men så var der også en annen mann som sa at husklokke og kjerring burde ingen ha.

- Husklokke og kjerring?

- Ja, se på den gamle husklokken min. For et par år

siden måtte jeg koste på den femten-seksten kroner.

Men Torjus spesielle hvilestilling interesserer meg. Den minner faktisk om yoga.

- Hvordan kan du få hvile slik som du lå?

Håh! Da jeg var med på stolpereising bortved Arendal i ungdommen og tjente to-tre kroner dagen, betalte vi femten-tyve øre natten for å ligge på tregulvet i en stue, og vi måtte sannelig lære oss til å sove. Når for tiden blir ikke folk uthvilt hvordan de enn ligger. Og jeg kan da ikke ligge i samme stilling alltid, jeg som har så lite å gjøre. Jeg synes jeg hviler godt likevel.

- Men har du helt sluttet å smi river og treskjeer nå?

- Jo, jeg fikk ikke solgt noe videre av dem, selv om jeg ikke holdt mer enn tyve-tredve øre timen i arbeidslønn. For nå vil de bare ha det som er laget med maskiner, for det er finere. De tenker ikke på soliditeten i det jeg smir med tøllekneven. Og snart slutter vel bøndene å bruke river. Alt

går jo med maskiner.

Torjus pleide bruke minst to dagsverk på en rive til fem kroner, så det var litt av en tålmodighetsjobb å gjøre det med tollekneven. Men tålmodighet er en av Torjus største dyder. Han kunne stå som et eksempel for vår rastløse menneskehet. Jeg husker en gang i krigstiden jeg hadde kjøpt hvit og svart ull som en kone skulle spinne for meg. Men det var så mange hvite hår i den svarte ulla, at det svarte garnet ville ikke bli pent. - Jeg kan jo prøve å plukke ut noen av de hvite hårene, sa Torjus til meg, og dermed gikk han i gang med åtte hekto svart ull.

Tre dager senere fikk jeg ulla igjen, og jeg måtte lete med lys og lykte for å finne et hvitt hår.

- Det tok tid, sa Torjus, men det gjelder bare ikke å gi seg.

- Har du arbeidet full dag med hårplukking?

- Ja, jeg måtte jo utnytte dagen.

- Jeg håper jeg slipper med samme timebetaling som

for rivene, tenkte jeg og spurte om prisen. Men Torjus skulle ingenting ha, og det var plent umulig å få betalt ham noe.

Mens dette minne farer gjennom tankene mine, griper Torjus etter tobakksdåsen. Han kutter en bit skrå og surrer den inn med hampeband.

- Hvorfor gjør du det?

- For jeg ikke skal få tygden i stykker så fort. Det gjelder å bruke sparemetoder, så dyrt som allting blir.

- Men du vet, staten trenger penger, og staten nå til dags får visst aldri nok.

- Jo, jo, men meg skal de ikke få lurt. Når narren kommer på torvet, får kremmeren penger, vet du. Og det er best å spare fra lokket, for bunnen sier seg selv til. Det burde staten også tenke på. (Intervjueren sender herved idèen videre til Gerhardsen & Co. til velvillig overveielse).

At Torjus kan kunsten å svare for seg, har jeg visst før. Men det er da for galt at jeg, niogtredveåringen, skal måtte gi meg for syvogåttiåringen.

Jeg forsøker igjen: _ Er det ikke så det står skrevet i Boken din, at du skal ikke sørge for den dag i morgen.

Men Torjus repliserer som den fødte skrankeadvokat: - Jo, det er helt riktig, og hvis du sparer og legger noe til side, så slipper du å sørge for den dag i morgen!

At sparesans er en eksemplarisk dyd både for individ og samfunn når den intet har med gjerrighet å gjøre, og heller intet har med å tjene på andres bekostning, har jeg for lengst lært av Torjus.

_ Hva er det de skriver om i dette brevet? Sa han til meg en dag.

Jeg så på det: - Det er innbetalingskort til Hjemmet for Døve, som ber om hjelp, sa jeg.

- Kan du hjelpe meg å skrive det ut? spurte han, og det gjorde jeg, hvorpå han gikk til posthuset med sitt bidrag. Han måtte ha smidd river i fire fulle dager for disse pengene.

Men kanskje staten lurte Torjus denne gangen. For om Hjemmet for Døve ville bruke

Torjus sin tier som ledd i et nybygg, så ville Gerhardsens finansdepartement si: - Hit med en krone av tieren! Ellers får dere ikke lov til å bygge!

- Jeg tror vi må ut i stuen, sier Torjus, og se om været har sprunget over på nord-vest.

Men det har det nok ikke. Regnet som har vart i tre dager, siler ned like utrøstelig. - Se ungene i gaten, fortsetter Torjus, hvor godt de er innpakket i oljeklær og gummi-støvler. Da jeg var liten gikk vi barbent fra mai til oktober. Bøndene hadde ikke penger til regntøy. Ja, det var ikke mer enn så vi hadde kirkeklær. Og i den tiden gikk vi mann av huse til kirken, det var ikke som nå til dags. Men så var det også alle slags folk blant kirkegjengerne, så det var aldri stille i kirken, unntagen når presten lyste ut hvem som skulle gifte seg.

Om sommeren kom vi barbent fra gårdene oppe i Vesterdalen, og da vi kom ned til Åmot, satte vi oss på skohaugen og tok på oss sokker

og sko før vi kom fram til kirken på Liknes.

Nå for tiden kommer folk for det meste i bil til kirken. Og bil bruker folk hvor de snur og vender seg. De får svake ben av det. I min ungdom hadde vi ikke en gang sykler. Og det var vanlig å gå til fots landeveien fra Kvinesdal til Kristiansand. Jeg husker da den første bilen kom her. Da kom en mann gående opp Vesterdalen før bilen og varskudde at folk og hester måtte holde seg av veien.

- Men du Torjus, hvorfor sier du femten-seksten kroner, to-tre kroner, femten-tyve øre, og to-tre måneder?

- Jo, for da kan du liksom ta tingene mer over langten og slippe bryet med å regne så nøye etter i alle ting, som folk har slitt seg ut med de siste tredve-førti årene. Og så kan ingen si at du har sagt noe galt.

Men tussmørket siger inn over stuen og konturene av hus og hei utenfor blir dimme, ser jeg i det svinnende dagslys

litlene av bøker som ligger på bordet, bøker som ved siden av Bibelen er den gamle manns venner og åndelige føde: Andagtsbok av Rosenius, Luthers skattkiste, bøker av Bjerkrheim og flere.

Time etter time kan Torjus sitte alene i stolen. Så griper han en av bøkene og lese noen sider. Og så gjør han som det sies om jærhuen om vinteren: Somtid sitter han og tenker, og somtid bare sitter han. Og mens skumringen

går over i mørke, kan han sitte i timer uten å tenne lyset, sitte som det personifiserte motstykke til tidens rastløse og nervøse utålmodige jagende menneske.

Hvor mange yngre folk av tidens generasjon ville ha mental styrke til å dyrke ensomheten slik, og likevel beholde sin klare tanke og humoristiske sans?

Det er bare livskunstnere som Torjus som har slike egenskaper

Eljo.

Finner Dere ikke filmene av deres gamle bilder....

Fortvil ikke.....

Vi trenger kun papirbilde for å lage flere kopier....

Forstørrelse er heller ingen sak.....

Kvina Fotosenter

Tlf. 043-50147

Gamle Torjus i Kvinesdal og den sande Christendom

En saga om gamle dager - og et vitnesbyrd om smilende kristentro inn i støvets år

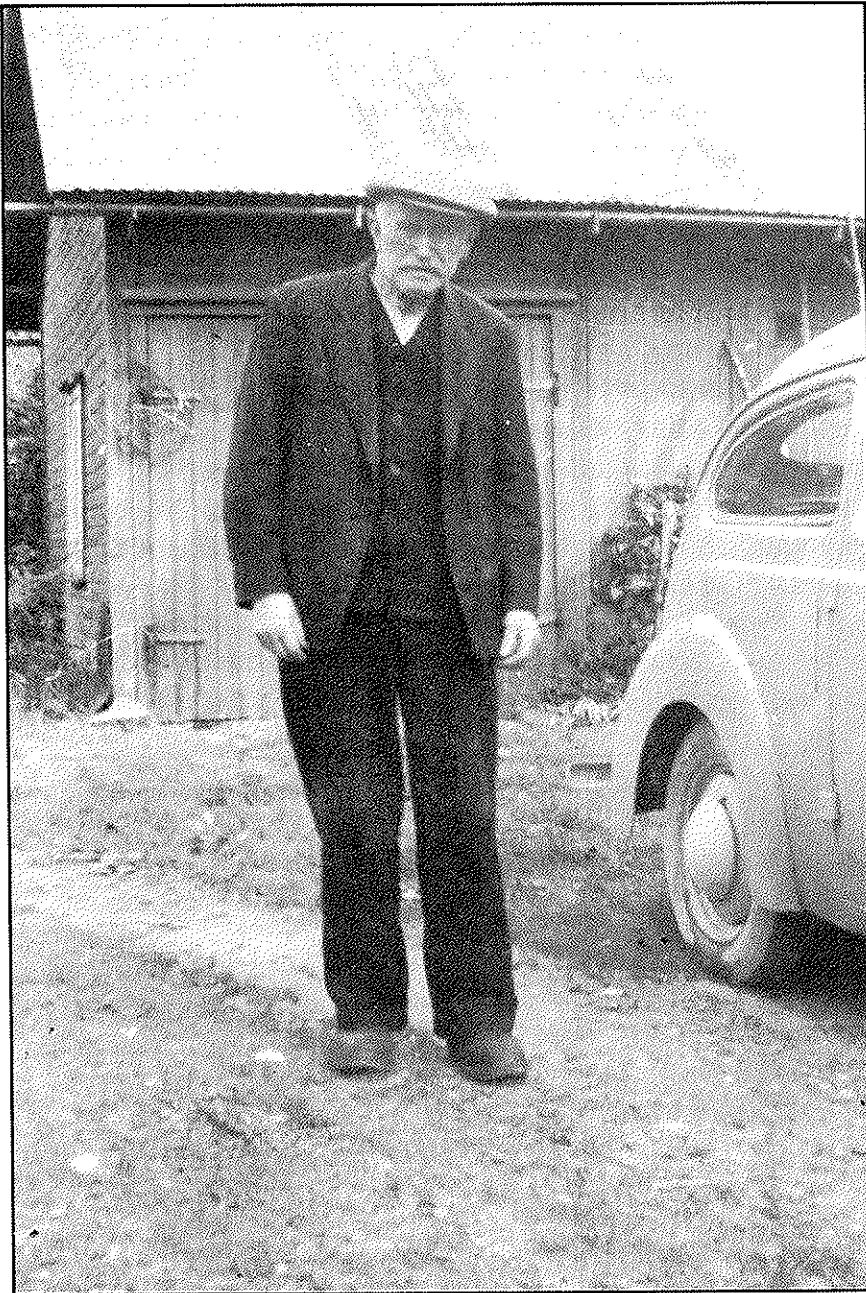
- Nå er jeg langt i mitt nittiende år. Da jeg var meget ung og så fremover i livet, forekom nitti år meg å være noe underlig fjernt, noe endeløst nesten, som ikke var til å fatte. Når jeg nå ser den andre veien, synes jeg at de nesten nitti år bare har vært som en hastig forbifarende drøm, - ja, som en damp.

- Jeg har vandret gjennom et helt liv i både sorg og glede, medgang og motgang, både med og uten Gud. Jeg ga meg over til Ham da jeg var tredve år, og siden i alle år har jeg holdt meg til Ham, og jeg så at det fantes ingen sann glede uten å holde Hans bud.

Om jeg nå kunne leve alle disse år om igjen, så ville jeg likevel ikke-, og jeg ven-

ter ikke at mine dager skal bli mange heretter. Nå er mitt legeme utslitt og skrøpelig, men for dem som dør i Kristus, er døden en vinning som skrevet står. Og tenk, at med døden er tro og håp forbi, for de behøves ikke mer; men kjærlighet i Himmelen.

Dette gripende vitnesbyrd kommer fredelig og uaffektet i en stille stue på Liknes, fra en oldings munn. Det nagler seg inn i min bevissthet, som en forløsende korrektiv til atomalderens lite oppmuntrende verdensbilde, hvor livshungeren etterhvert som den stilles, bare avføder tomhet og ny livshunger, der vår smule optimisme stadig fortreges av pessimismens lamnende hånd, og vi aldri synes

Bildet er tatt av Torjus like før han døde, i 1960.

å kunne finne oss helt til rette og føle oss riktig trygge.

Men den 89 år gamle Torjus Solbarm er trygg og fornøyd i sin ensomhet i stuen, der han i mange års enke-mannsstand har stelt og vas- ket, og selv kokt sin mat i et kjøkken ved siden, og enda han ikke har andre tekniske finesser i leiligheten enn elek- trisk lys, varmeovn og koke- plate.

- Men jeg gjør det lett- vint, sier Torjus, koker alltid en stor gryte poteter så jeg har til flere middager, og somtid en temmelig stor suppegryte også.

- Men kjære deg da, sma- ker det ikke kleint når det blir gammelt da?

- Kleint, parerer den all- tid slagferdige Torjus. - Har du ikke hørt at skrubben den vil aldri ha det før det er ult? Og hvordan tror du maten var på gårdene i min ungdom? Det var ikke butikker å springe til som nå på Liknes, og kjøpe kaker og ferskt brød og alle slags pålegg. For å få penger til det nødvendigste solgte vi

noen varer vi stelte til. Og jeg husker fra jeg var liten, at far fikk bare åtte kroner for en sau, som riktignok var liten og klippet også, - men likevel. Er det ikke fjorten kroner nå for et kilo tørket pinnesteik hos slakteren?

Og ellers hjemme gikk det på flatbrød av vår egen havre, som vi malte i et lite kvernhus i bekken mellom Solbarmen og Rafoss.

KVERNHUS

- Var det ikke flere bøn- der sammen om kvernhuset?

- Å nei, det var først da bygdemøllene tok til, og det ble slutt med de små kvernhu- sene. La meg nå se, - Det var syv bønder som hadde kvern- hus i Rafossbekken: Lengst oppe var det far min, Samuel i Solbarmen, så kom Ola i Ly- ding si kvern, og så var det Jonas på Rafoss, men det var Andreas i Lyding som brukte kverna hans. Deretter var det kvernene til Tron Rafoss, Gamle-Lars på Rafoss - beste- far til Lars Åmot du vet, ja Lars er vel sannelig minst åtti

år nå -, og så Ståle i Hagan si kvern. Ståle, det var far til Lars og Ola, dem minnes du jo - ja, tenkt som årene går, nå er det alt lenge siden sønnene hans også døde. - Og så var det den syvende kverna, den hadde Jørgen Stålesen og Gamle Sammel på Rafoss i hop. Han hadde en gutt de kalte Litle-Sammel, derfor kalte de ham selv for Gamle- Sammel.

- Du har virkelig et godt minne, Torjus. Og hvordan gikk disse kvernene, kunne de holde folk med mel nok?

TOLLAK I HEIA

- Å jo da, de klarte da det helt til folk sluttet å bruke dem omkring århundreskiftet, da bygdemøllene kom, og da råtnet kvernhusene ned etter- hvert. - Men verre var det hos Tollak i Heia, på øverste går- den ovenfor oss. Ham er det såvidt jeg husker noe etter fra barndommen. Han hadde bare en liten kvern i en flombekk deroppe, og denne stakkarsli- ge kverna skulle male til en familie på seks. Men han tok

det med godt mot, og diktet og sang når han malte:

*Eg sidde og mele te daglig brød,
eg mele ein notung om dagen.
Seks mennesk mi er,
ei potte te kvær,
det dreg ikkje møgje i magen.*

- Så du skjønner det ble ikke mer enn snaut, det bar hånden til munne.

- Men vi kan ikke de gam- le målene nå, Torjus. Hvor mye fikk Tollak i en notung?

- Det ble ikke stort mer enn fem liter, en snau liter i potta.

- Hvor lenge ville det ta å få en tønne med mel?

- Det går tre notung til en skjeppe, - en skjeppe er en halv fjerding og fire fjerding i tønna, så du kan selv legge over! - Men når du ikke kan dette, så vet du vel ikke heller hva ei kvednestrukkja og ei hid er?

- Nei dessverre - -.

- Det var noe de hadde melet i på kvernhuset.

Som ikke Torjus ennå har dummet meg nok, spør han

videre:

- Vet du hva ei stampa er for noe da?

- Nei, dessverre, ikke det heller.

- Jo, Jøren stamper på Rafoss hadde slik ei i Om-landsbekken, og der stampet han med to vandrevne stoker vadmelsvevene som kvinnene hadde vevd hjemme på gårdene, for at de skulle bli tette og loete, Hvis ikke det ble gjort, så ville ikke vadmestøyet bli noe tess. - Å du og du, når jeg tenker på mor da jeg var liten, hvordan hun satt og karded og spant med rokken hele vinterkveldene, i det skrøpelige lyset fra ei kola, en liten skål med en veke i. Først i min ungdom fikk vi lamper, og da var vi veldig fornøyde, ja mer enn de er nå med elektrisk lys.

LANG FRIERFERD

- ja nå har du hørt hvordan vi hadde det med mat og forskjellig i den tid, fortsetter Torjus. Og nå for tiden klager folk hvis de må spise noe gammel stomp i de lange helgeti-

dene. Hadde jeg bare hatt noe nå av den gamle heimematen, så skulle jeg likt meg. - Den var sannelig så kraftig at jeg hadde mot som en løve da jeg var ung. - Jeg husker da jeg gikk og fridde til Johanne, en gang hun var bakstejente på Lindland. Da jeg hadde gått tre fjerdings vei mot Liknes, hadde flommen tatt broen mellom Åmot og Liknes, og jeg fikk lånt en pram over og gikk den siste fjerdingen til Lindland. Men da jeg skulle hjem igjen, hadde noen tatt prammen, og jeg måtte gå opp Austerdalen og over heia til Vesterdalen. Det ble nok halvannen mil i høstmørket, men jeg gjorde meg ingenting av det vet du.

TÅLMODIGHET

- Ja, mye vann har runnet i havet siden den frierkvelden Torjus, og når du etter et langt ekteskap har vært alene i flere år, så skjønner jeg ikke hvordan du kan være så tålmodig i ensomheten, - uten så mye som en radio til tidsfordriv.

- Å ja, du skrev vist om

meg en gang at jeg er en tålmodig mann. Men jeg er aldeles ikke tålmodig, for jeg har aldri hatt trengsler store nok til å finne ut om jeg har den rette tålmodighet, svarer Torjus og fortsetter: - *En kvinne ba en gang en predikant om å be til Gud for henne at hun måtte få tålmodighet. Da ba predikanten: - Herre send henne trengsler! - Men jeg ba om tålmodighet, ikke om trengsler, sa kvinnen.*

- Ja, men trengsler virker tålmodighet, svarte predikanten.

- Og jeg må tenke på hva Johan Arndt sier i Den sande Christendom, fortsetter Torjus: *“Dersom vi visste hvor godt korset er, så løp vi mange mil etter det”*. - Men nå løper de bare bort fra korset, føyer Torjus bedrøvet til.

Blikket mitt fester seg ved en av de gamle tekstbøker på bordet.

*Den høioplyste Lærer
Johan Arndts
Sex Bøger om
den sande Christendom
tilligemed hans*

Paradiis - Urtegaard

Dette er den lange og høytidelige tittel, og årstallet er 1864.

På bordet ser jeg også to bibler, nyere og eldre, som er flittig lest. I stedet for Johannes Åpenbaring heter det i den eldste: St. Johnnis den Theologi Aabenbaring, og i stedet for profeten Ezekiel står det: Ezechiel Prophete. Men tittelblad og årstall mangler.

- Dette er noe annet å lese enn det sproget de har stelt til nå for tiden, bemerker Torjus. Somtid kan jeg lite skjøne det de skriver i avisene.

KULDEN

- Men har du forøvrig ingen særlige problemer så gammel du er Torjus?

- Jo, det vanskeligste for meg nå er å holde varmen om vinteren. Det er ikke så liketil for alle som det var for Kong David. Han kunne ikke engang holde varmen nede i Jødeland da han ble gammel. - Men så skaffet de ham bare en ung hustru som kunne ligge ved hans side og holde ham varm.

- Dette kan du lese om i Kongernes bog. Men så er det ikke bare å gifte seg heller, føyer Torjus reserverende til. - Det er som Rosenius sier i andaktsboken, at "den som har megen tro og megen styrke, han give seg blot hen i ekteskapet, så får han bruk for det".

Men som om Torjus vil eliminere all form for selvmeldlidenhet, fortsetter han sine betraktninger om kulden: - Det er jo ikke å klage på kulden her, når jeg tenker på hvor kaldt de har det på Lillehammer, dit sønn min måtte flytte da han ble noe dårlig til helse.

PÅ OSLO-TUR

- Du var jo over åtti år første gang du var på Lillehammer-tur. Hvordan fant du fram på alle stasjonene og ellers i Oslo?

Torjus kikker på meg med et politisk glimt i øyet: Jeg hadde jo hørt at det skulle være mange slags farlige folk som rekte rundt der. Så studerte jeg folkene og så en mann som tok seg en god pris snus. Dette er vel en mann jeg kan

lite på, tenkte jeg, og gikk bort og spurte ham til råds. Og sannelig traff jeg rette karen. Han var anleggsarbeider og hadde vært på Sørlandsbane-anlegget i Kvinesdal, og av ham fikk jeg den hjelp jeg trengte. Så kom jeg godt fram til sønn min på Lillehammer, - og det er sant som Paulus sier: - Den som ikke har sorg for seg og sine, er verre enn en hedning og en vantro.

Utenfor stuevinduene står snøen i kok, enda det er nede i hule dalen. Snøfall, kuling og storm har vart i flere dager, og vinteren er kommet for å bli, selv om det er ukevis før jul, leser vi i dagens avis.

- Nei, sier Torjus, nå er det snart slutt på rennefokket, og så får vi regn igjen.

- Men hvordan kan du vite det?

- Å, det slår ikke feil. Noen dager før jul ble det alltid kvernvann i Rafossbekken før i tiden, så folk kunne få grøyp maltet til bryggelogjen.

- Maltet til - -?

- Jaså, har du ikke hørt hvordan de brygde øl før i ti-

den? Og dermed beretter Torjus om hvordan juleølet ble til, en arbeidsom og vidløftig prosess, som også de gamle kvernene var et viktig ledd i.

Men straks etter retter Torjus seg på stolen og fester blikket på meg, og som om han ikke er riktig fornøyd med å ha gitt meg slike meddelelser om den gift i hvis spor det har fulgt så mye elendighet, så kommer det klart og frimodig: - Du vet, det er bedre å bruke tiden til det som er nyttig, og holde sin sti ren. Og som Luther sier: - Det er en stor nåde å bli kallet av Guds Ånd, men større nåde er det å bli bevart.

Etter at jeg har reist meg og er på vei ut, retter gamle Torjus igjen sitt blikk mot vinduet, inn i det kokende snødrivet, der en bare av og til ser

et glimt av hus og landskap, og det som om blikket søker noe utenfor nuet.

Hva er det han ser gjennom stormen med sitt klare blikk?

Kanskje ser han helt tilbake til sin barndoms mor, der hun satt ved røkken i 1870-årene, og de furete arbeidshender strevde flittig i det flimrende lyset fra kola for å skaffe varme plagg til barneflokkene, mens snøstormen den gang som idag ulte rundt husnovene, - eller kanskje skuer han fremover mot den evighet han venter det som en vinning å tre inn i, den evighet der hvor ingen stormer mer vil rase.

Jeg lukker døren stille. Jeg vil ikke spørre mer - - -

Disse to intervjuene er gjort av Einar Ljosdal (ELJO) i 1956 og 1960, Det siste like før Torjus døde, over 90 år gammel.

ÅRSMELDING FOR KVINESDAL HISTORIELAG 1992

Styret for 1992 har bestått av:

Leder: Kenneth Treland
Nestleder: Svein Bøgwald
Sekretær: Arne Tobiasen
Kasserer: Anne-Berit Erfjord
Styremed.: Olav Berg Biktjørn. Karen Sindland og
Berit Jortveit.
Varamed.: Olav Netland og Ingeborg Haugom
Red. nemd: Alf Jerstad, Signe Londal og Harald Aamodt.
Revisor: Sigvald Rob

Laget har nå 303 medlemmer. Det er avholdt 7 styremøter. Karen Sindland og Anne- Berit Erfjord var utsendinger til årsmøtet i Agder Historielag.

Vi har også i år arrangert flere turer (se ref. i årsskriftet) Flere av turene har vi arrangert i sammen med Friskvern.

Bygningsvernprisen ble for første gang delt ut til Tor Kjell Veraas for den gamle lensmannsgarden på Visekleiva. Dette var i samarbeid med Kvinesdal Sparebank og Hovedutvalget for kultur. Prisen ble delt ut under et arrangement i Kulturhuset.

I samarbeid med kulturetaten skal vi prøve å få merket en del forminner m.m. i kommunen. Det vil bli satt et skilt ved en av bygdeborgene i vår. Vi synes det er veldig viktig å få merket slike plasser i kommunen.

Andre aktiviteter laget arbeider med er okkupasjonshistorien i kommunen, stedsnavninnsamlingen og nytgivelse av Ludvig Daaes Krøniker. Laget har også en fra styret som er

med i komiteen til kulturhistorien fra Feda. Dette innsamlingsarbeidet har vært ledet av Arne Tobiasen og skal avsluttes innen 1. august d.å.

Dersom noen har stoff til årsskriftet, så er vi takknemlige for det. Til neste år feirer laget 10 år, og dette vil bli markert med et arrangement.

Takk til alle i styret for god innsats.

Røfstad, januar 1993

Kenneth Treland
-leder-

MEDLEMMER I KVINESDAL HISTORIELAG 1992

Adolfsen, Thale, Kvinesdal	Egeland, Alv, Nesoddtangen
Amble, Oddvar, Nodeland	Egeland, Amanda, Kvinesdal
Andersen, Amy, Kvinesdal	Egeland, Birgit, Kvinesdal
Austerdalen skule, Kvinesdal	Egeland, Johan, Kvinesdal
Backer Midbøe, Finn, Flekkefjord	Egeland, Kirsten Knutsen, Kvinesdal
Barøy, Aslaug, Kvinesdal	Egeland, Klary A, Kvinesdal
Berg, Astri Tønnesen, Ås	Egeland, Kåre, Feda
Berge, Jan, Feda	Egeland, Lars Emanuel, Kvinesdal
Berghom, Arnfinn, Kvinesdal	Egeland, Martin, Øyestranda
Berghom, Thora, Kvinesdal	Egeland, Olav S, Kvinesdal
Berghom, Torbjørn, Kvinesdal	Egeland, Simon Johan, Kvinesdal
Biktjørn, Olav Berg, Kvinesdal	Egeland, Steinar, Kvinesdal
Birkeland, Gudbjørg, Flekkefjord	Egeland, Wenche, Øyestranda
Birkeland, Tor, Kristiansand	Egenes, Otto, Kvinesdal
Bjørneli, Arnt Ivar, Feda	Egenes, Sonja, Kristiansand
Bjørneli, Ingrid, Feda	Eiene, Snøfrid, Stavanger
Breimoen, Arnt, Kvinesdal	Eiesland, Einar, Kvinesdal
Brulid, Aud, Kvinesdal	Eiesland, Gunnulf T, Kvinesdal
Bruseland, Svein Jarle, Kvinesdal	Eiesland, Jakob B, Kvinesdal
Bøgwald, Ester, Feda	Eiesland, Nils B, Kvinesdal
Bøgwald, Svein, Kvinesdal	Eiesland, Tor Sigbjørn, Kvinesdal
Dalane Folkemuseum, Egersund	Eilertsen, Alf, Kvinesdal
Danielsen, Gerd, Kvinesdal	Erfjord, Anne-Berit, Kvinesdal
Deichmanske Bibliotek, Oslo	Erfjord, Ingvald, Kvinesdal
Dugan, Inger Fjeld, Kvinesdal	Erfjord, Rolf, Kvinesdal
Dugan, John Kåre, Kvinesdal	Eriksen, Asbjørn, Torød
Dunsæd, Torbjørn, Feda	Espeland, Asbjørn, Kvinesdal
Dybing, Leif, Flekkefjord	Espeland, Johanne, Skjetten
Èftestøl, Guttorm A, Kvinesdal	Espeland, Ruth, Kvinesdal
Èftestøl, Sverre, Kvinesdal	Evelid, Dag T, Feda

Faret, Alf, Kvinesdal	Helle, Andreas, Kvinlog
Feda Skole, Feda	Helle, Asbjørg, Kvinesdal
Festøy, Mildred, Feda	Hersvik, Jofrid, Øyestranda
Fjeld, Asbjørn, Sola	Hidreskog, Gunnar, Kvinesdal
Fladmark, Jan Helge, Søgne	Hobbesland, Svein, Flekkefjord
Frigstad, Victor, Feda	Holmen, Aagot, Kvinesdal
Fundal, Jan Magne, Feda	Homme, Anne Turid, Oslo
Førland, Gustav, Kvinesdal	Hunsbeth, Leif, Kvinesdal
Førland, Jakob, Lyngdal	Hunsbeth, Sven Gerhart, Kvinesdal
Gautestad, Bernt, Evje	Høyland, Elias, Kvinesdal
Gilbertsen, Magnhild Hompland, USA	Høyland, Olav, Voss
Gjøvik, Knut, Feda	Håland, Arentz, Kvinesdal
Gullestad, Timmy, Stavanger	Haaland, Kåre, Kvinesdal
Guse, Aud, Kvinesdal	Ingebretsen, Liv Berit, Feda
Gusevik, Arnfinn, Gausel	Ingebretsen, Malfred, Øyestranda
Gusevik, Oskar, Stavanger	Jakobsen, Dan, Øyestranda
Gyland, Kåre, Storekvina	Jakobsen, Seval, Flekkefjord
Gysland, Alf, Snartemo	Jakobsen, Terje, Flekkefjord
Haddeland, Randi Gullesen, Kv. dal	Jerdal, Karen, Kvinesdal
Hamre, Johannes, Kvinesdal	Jerpseth, Liv, Oslo
Hamre, Karin, Kvinesdal	Jerstad, Alf, Feda
Hansen, Daila, Kvinesdal	Jerstad, Tor, Kvinesdal
Hansen, Karen, Feda	Johansen, Gerda, Kvinesdal
Hansen, Svein, Feda	Johansen, Laila, Kvinesdal
Hansen, Tønnes E, Lillesand	Johnsen, Einar, Stavanger
Hansen, Åse Moi, Feda	Johnsen, Hjørdis, Kvinesdal
Hanssen, Reidar J, Kristiansand	Johnsen, Stig Åknes, Morvik
Hauan, Torbjørn, Kvinesdal	Jortveit, Berit, Kvinesdal
Hauge, Anna Lilly, Feda	Kjørmo, Bjørn Ingemann, Sola
Haugland, Bjørg, Oslo	Kleveland, Olav Arne, Evje
Haugland, Tonny G, Kvinesdal	Kloster, Hans, Kvinesdal
Haughom, Ingeborg, Flekkefjord	Kloster, Harald, Kvinesdal
Hedlund, Carl U, NY 11201 USA	Kloster, Per, Raufoss

Kloster, Sverre, Oslo
Knibestøl, Øyvin Artur, Kvinesdal
Kristoffersen, Arvid, Øyestranda
Kristoffersen, Gunn K, Kvinesdal
Kristoffersen, Magne, Kvinesdal
Kvam, Ragnar, Grindløse Danmark
Kvinesdal Bibliotek, Kvinesdal
Kvinesdal Ungdomsskole, Kvinesdal
Kvinesdalheimen, Arb.stua, Kv.dal
Kvinlaug, Ivar, Kvinesdal
Kvinlaug, Stanley, Kvinesdal
Kvåle, Torgny, Sira
Larsen, Anders Mathias, Feda
Larsen, Lars Aase, Kvinesdal
Larsen, Torhild, Feda
Larsson-Fedde, Torbjørn, Farsund
Lauen, Gudbjørg, Tingvatn
Lervik, Svanhild, Øyestranda
Lien, Sigrid, Tingvatn
Liknes Barneskole, Kvinesdal
Lindefjell, Ingrid, Kvinesdal
Lindeland, Arve, Flekkefjord
Lindeland, Mona, Feda
Lohndal, Anstein Dyrli, Stord
Lohne, Anne Katrine, Feda
Londal, Signe, Kvinesdal
Lorentzen, Sara, Kvinesdal
Løvdal, Helge Olav, Kvinesdal
Løvland, Berit, Feda
Manneråk, Solfrid og Sigurd, Kv.dal
Mathisen, Samuel, Kristiansand
Mefand, Bjarne, Feda
Mjaaland, Sigmund, Kvinesdal

Mjaaland, Siri Moi, Kvinesdal
Moen, Lars, Kvinesdal
Moi, Andreas E, Kvinesdal
Moi, Inger-Synnøve, Godvik
Moi, Randi, Kvinesdal
Mygland, Anna Oddbjørg, Kvinesdal
Mygland, Lars, Kristiansand
Mygland, Mildrid og Sigurd, Bl.holm
Mygland, Olav, Kristiansand
Mygland, Tor, Kvinesdal
Narvestad, Helga, Kvinesdal
Netland, Olav, Øyestranda
Nielsen Aamodt, Helga, Grimstad
Nilsen, Alf O, Kvinesdal
Nilsen, Alfred, Øyestranda
Nilsen, Arthur, NY 10560 USA
Norsk Rikskringkasting, Bibl. Oslo
Nygaard, Anne Erfjord, Stavanger
Næset, Torbjørn, Øyestranda
Næset, Wenche Moi, Feda
Olimstad, Ingvar, Sand
Olimstad, Jakob, Kviteseid
Olimstad, Kari, Kvinesdal
Olsen, Lars, Øyestranda
Olsen, Raymond, Øyestranda
Olsen, Stanley, Kvinesdal
Omdal, Arvid, Kvinesdal
Omland, Arnold, Kvinesdal
Omland, Arthur, Feda
Omland, Atle, Sandviken
Omland, Oddvar, Feda
Opdahl, Ingeborg, Søgne
Peterson, Phyllis, CA 93013 USA

Pettersen, Egil M, Vågsbygd
Rafoss, Maria Stokkeland, Kvinesdal
Rafoss, Marit, Oslo
Rafoss, Thora, Øyestranda
Rafoss, Tor Audun, Øyestranda
Reiersen, Aud Sonja, Kvinesdal
Reiersen, Karsten, Kvinesdal
Reiersen, Randi, Kvinesdal
Reiersen, Tordis Verås, Øyestranda
Risnes, Alv, Kvinesdal
Risnes, Birger, Bø i Telemark
Risnes, Kjell, Kvinesdal
Risnes, Sigbjørn, Kvinesdal
Ro, Astrid, Kvinesdal
Rob, Sigvald, Kvinesdal
Rob, Solveig, Kvinesdal
Rob, Jan, Kvinesdal
Rongved, Leif, Kvinesdal
Rudolfson, Jessie, Flekkefjord
Ryen, Gabriel, Kvinesdal
Rødland, Samuel, Asker
Røed, Anne Marie, Fitjar
Røynestad, Ole Jonny, Feda
Røyseland, Geir Johnny, Storekvina
Røyseland, Jostein, Kvinesdal
Sachs, Brigitte, Oslo
Sagen, Inga, Kvinesdal
Sand-Bakken, Knut, Flekkefjord
Sandvand, Kåre, Kvinesdal
Sandvand, Odny, Kvinesdal
Sandvold, Tale Moi, Egersund
Seland, Elisabeth, Oslo
Seland, Ingebjørg, Kvinesdal

Sigersvold, Dagny, Kvinesdal
Sigersvold, Ståle, Sortland
Sindland, Karen, Øyestranda
Sindland, Ånen, Snartemo
Sinnes, Kjell Magne, Kvinesdal
Sira, Kolbjørn, Sira
Sirdal Historielag, Tonstad
Simes, Tove Unhammer, Flekkefjord
Skjekkeland, Martin, Kvinesdal
Skjoldal, Terje, Vanse
Skjævesland, Thorleif, Risør
Skranefjell, Tobias, Lillesand
Solberg, Signe, Kvinesdal
Solås, Randi, Kvinesdal
Staddeland, Lars, Kvinesdal
Stangborli, Hans Olav, Kvinesdal
Stokkeland, Alf Olai, Ås
Stordrange, Liv Rafoss, Flekkefjord
Strøm, Åse Lill, Storekvina
Stuestøl, Magda, Lyngdal
Svindland, Aril, Feda
Svindland, Kjell, Feda
Svindland, Kåre, Kvinesdal
Svindland, Petter Bøgvald, Feda
Svindland, Sigurd, Flekkefjord
Syvertsen, Andy, Kvinesdal
Thomsen, Einar, Feda
Tjørnholm, Ingvald, Kvinesdal
Tjørnholm, Tor, Kvinesdal
Tobiasen, Arne, Feda
Tomstad, Marit, Flekkefjord
Torkildsen, Borghild, Flekkefjord
Torkildsen, Gunnar, Flekkefjord

Torkildsen, Ole Z. Flekkefjord
Trøland, Georg, Grimstad
Trøland, Kenneth, Fedal
Trøland, Olav A, Kvinesdal
Trøland, Helge, Tananger
Trøland, Liv og Jakob Kjell, Kvinesdal
Trølandshei, Martin, Kristiansand
Tveit, Hallgeir, Kvinesdal
Tynning, Bjørg, Eidanger
Tønnessen, Elisabeth, Kristiansand
Tønnessen, Gerd, Kvinesdal
Tønnessen, Grethe, Fedal
Tønnessen, Hans Olav, Lyngdal
Tønnessen, Kirsten, Fedal
Unhammer, Edil, Kvinesdal
Unhammer, Ingvald, Kvinesdal
Unhammer, Jens, Kvinesdal
Unhammer, Johan, Flekkefjord
Unhammer, Kristine, Kvinesdal
Unhammer, Kåre, Kvinesdal
Veraas, Tor Kjell, Kvinesdal

Veraas, Øyvind, Kristiansand
Verås, Oddvar, Eiksmarka
Vest-Agder Fylkesbibliotek, Kristiansand
Vesterdalen Skole, Kvinesdal
Voilestøl, Ingeborg, Kvinesdal
Worel, Janet V, MN 55369 USA
Øksendal, Torbjørn, Våler i Solør
Øydne, Anna Elisabeth, Kvinesdal
Øydne, Olav, Tingvatn
Aagedal, Anne Mary, Kvinesdal
Aamodt, Alf Inge, Kvinesdal
Aamodt, Christine, Kvinesdal
Aamodt, Harald, Kvinesdal
Aamodt, Sara Grethe, Oslo
Aamodt, Wenche Olsen, Kvinesdal
Aarli, Gullborg, Fjøsanger
Årli, Ragna, Kvinesdal
Aase, Helga Marie Briseid, Notodden
Aase, Inger Bøgwald, Stavanger
Aase, Lars, Kristiansand

TINFOS

Postboks 66, N-4484 Øyestranda, Norge.
Telefon: 043-50777, Telex 21869 FEMAN N

*Bedriften har 230 medarbeidere og er største
industriarbeidsplass i kommunen.*

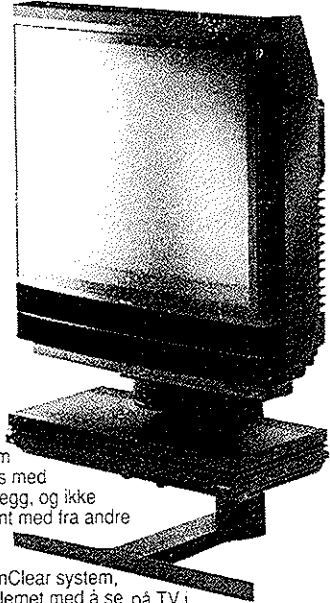
Hans Egeland

Tlf. 043-50028

Etablert i 1926

Lydanlegg med knivskarpt bilde!

Beovision MX 7000 - epokegjørende
farge-TV... med aktive høyttalere!

Bang & Olufsen
MX 7000 har en
lydgjengivelse som
bør sammenlignes med
et godt musikknett, og ikke
med hva du er vant med fra andre
TV-apparater.

MX 7000 er en ny
28" TV med VisionClear system,
som har løst problemet med å se på TV i
dagslys.

Kontrastskjermen, den automatiske bilderegulatoren og
Black-Line bilderøret samarbeider perfekt, og gir deg et
optimalt bilde, tilpasset lysforholdene i rommet.

MX 7000 leveres i hvit, sort, grå, blå eller rød.

Bang & Olufsen

NILS KLOSTER A.S.

ELEKTRISK UTSTYR · RADIO · TV · SANITÆR · KJØKKEN

4480 Kvinesdal · Tlf. 043-50533 · Mobil 094-61870

Vi står til din tjeneste...